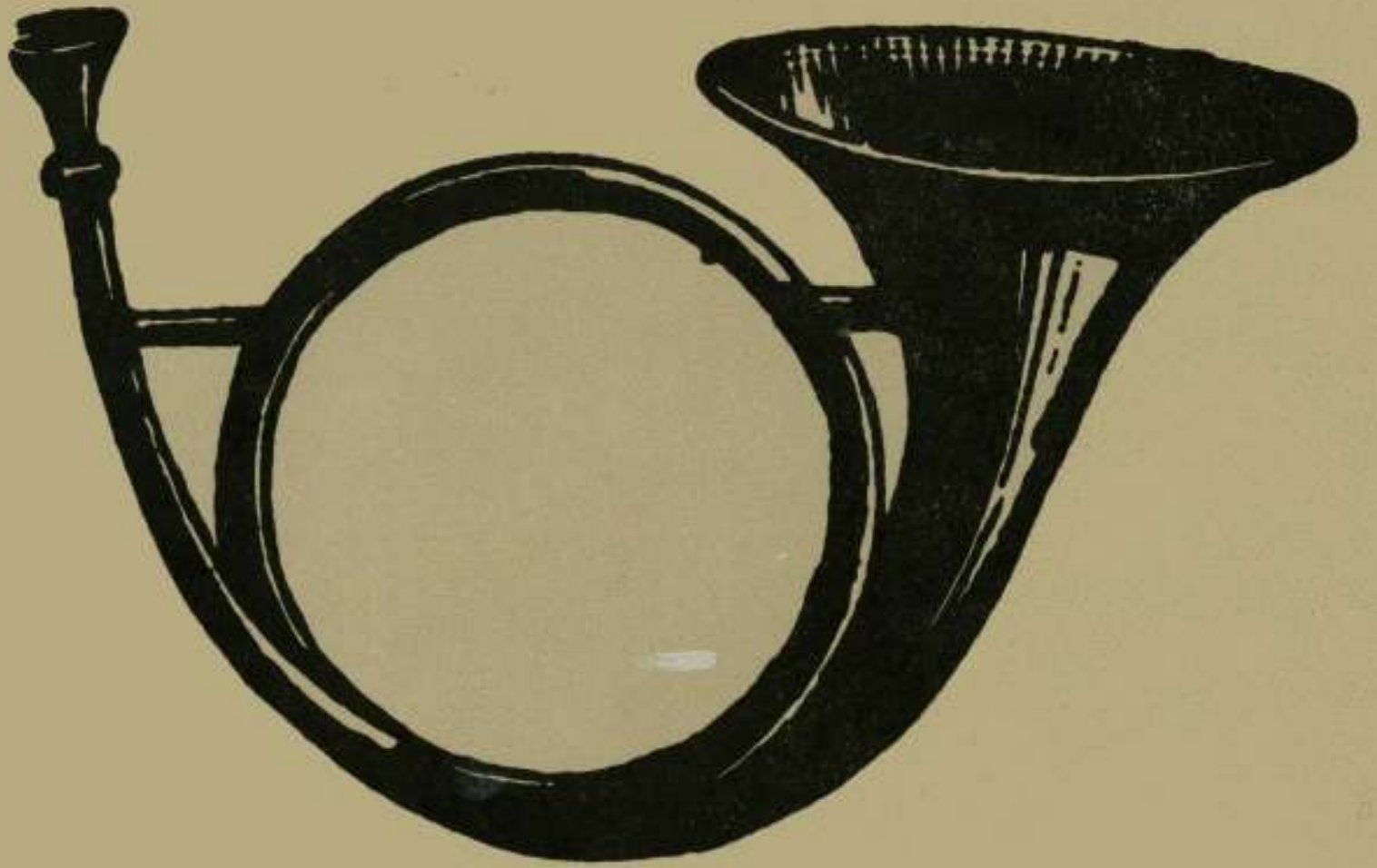
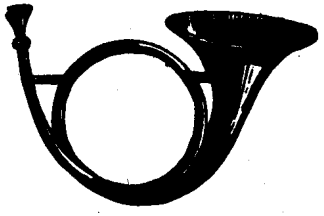
Philatelica

83/1

Philatelica 83/1

TARTALOM

Surányi László:
A temesvári helyi kiadások

Dr. Kamody Miklós:
A bélyeges bérmentesítés kezdete Magyarországon

† DR. REND FERENC 1910—1983

Harkányi István:
Levélborítékrajzú krajcáros bélyegeink fogazatkülönlegességei — I. RÉSZ

Nagy Ferenc:
Az első magyar interkontinentális légiposta

Corinphila árverés *(S. L.)*

Figyelmébe ajánljuk — Tájékoztatók, közlemények, új felfedezések
— Céglyukasztásos bélyegek teljes küldeményeken

Idegen nyelvű tartalom

A MAGYAR BÉLYEGGYŰJTŐK ORSZÁGOS SZÖVETSÉGE
TUDOMÁNYOS KÖZLÖNYE
BUDAPEST VI., VÖRÖSMARTY U. 65.
FELELŐS SZERKESZTŐ: SURÁNYI LÁSZLÓ
SZERKESZTŐK: HRABÁL LÁSZLÓ ÉS VISNYOVSZKI GÁBOR
FELELŐS KIADÓ: KISS ERNŐ
XIII. ÉVFOLYAM

A temesvári helyi kiadások
1919

SURÁNYI LÁSZLÓ

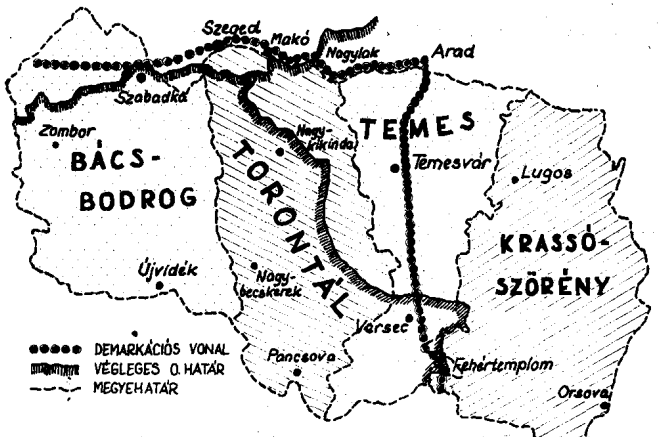
A monarchia összeomlásával a temesvári postaigazgatóság területi hovatartozásának sorsa is megpecsételődött. Az 1918. november 13-án aláírt belgrádi fegyverszüneti egyezmény e területtől északra vonta meg a demarkációs vonalat. A párizsi béketárgyalások még javában folytak, de a Bánát sorsa a győztes hatalmak még háború alatti titkos tárgyalásai során eldőlt.

Még a fegyverszüneti egyezmény aláírása előtt, november 5-én, az első és második szerb hadsereg alakulatai arra kaptak parancsot, hogy „Északon foglalják el a Fehértemplom—Versec—Temesvár—Aradtól tíz kilométernyire keletre eső vonalát. Bácskában foglalják el a Szeged—Szabadka—Baja vonalat. Nyugaton és északnyugaton terjesszék ki az akciót Szerémség, Horvátország, Szlovénia, Bosznia, Hercegovina és Dalmácia egész területére." A szerb hadsereg bevonulásával és a nov. 25-i újvidéki határozattal a Délvidék elszakadása befejezett ténnyé vált*. A továbbiak során csupán a terület északi és keleti határainak pontos megvonása maradt vitás kérdésként függőben. A békekonferencia számára különösen az utóbbi, keleti határ jelentett nehezen megoldható problémát. A Bánátra ugyanis nemcsak az új délszláv állam, hanem a román királyság is igényt tartott, arra hivatkozva, hogy a jelentős részben románok által lakott területet az 1916 nyarán aláírt bukaresti titkos egyezmény Romániának ígérte.

A vitás területen az ottani szerb burzsoázia gyengesége vagy hiánya következtében a régi magyar hivatalnoki kar egy ideig még a helyén maradt és az októberi forradalom által életre hívott hatalmi szervek (különböző tanácsok, a Károlyi-kormány által kinevezett kormánybiztos főispánok) tovább folytatták működésüket. A szerb hadseregnek a közigazgatás átvételére tett kísérletei, valamint az egyre nyomasztóbbá váló politikai-gazdasági helyzet 1919 februárjában Temesvárott, Szabadkán és Pécsett heves sztrájkmozgalom kirobbanásához vezetett:

A temesvári postaigazgatósághoz temesvári központtal négy megye tartozott (Bács-Bodrog, Torontál, Temes és Krassó-Szörény). A megszálló szerb csapatok a postaigazgatósághoz nem nyúltak. Az igazgatóságnak a budapesti vezérigazgatósággal egészen 1919 márciusáig intenzív kapcsolata volt, ugyanannyira, hogy márciusban még érkezett értékcikk-ellátmány a

* 1918 november 25-én Újvidéken összeült a vajdasági népkupstina és két határozatot hozott: 1. kimondják csatlakozásukat a Szerb Királysághoz; 2. kimondják elszakadásukat Magyarországtól.

A TEMESVÁRI POSTAIGAZGATÁS TERÜLETE

központból. A magyarországi proletárdiktatúra uralomra jutása után a szerbek e kapcsolatot lehetetlenné tették, ráadásul sorozatosan hadizsákmányként kifosztották a postahivatalok bélyegállományát.

*Az első kiadás (szerb megszállás alatt)**

A szerb megszállók fenti magatartása még jobban nehezítette a postai forgalmat. Nagyobb mennyiségben az aratós 2 filléres és a III. hadisegély-bélyegek maradtak a posta raktáraiban. A forgalom biztosításának érdekében úgy határoztak, hogy az új tarifáknak megfelelően két címletű felülnyomást: 10 és 45 fillérest készítenek.

A postaigazgatóság a helyi bélyeggyűjtő egylet tanácsaival ellentétben kőnyomás helyett az olcsóbb magasnyomás alkalmazása mellett döntött.

A felülnyomást végző nyomdának műszakilag primitív körülményei voltak és a felülnyomásra kevés alkalmas betűje volt. Ezek a nehézségek természetesen kiütköztek az elkészített bélyegíveken is. A nyomóformákat a legközönségesebb szedett, antikva betűkből állították össze. A nyomást amerikai taposó tégelysajtóval végezték.

1., 2., 3. ábra

A kinyomott íveken belül különböző betűtípusokat találhatunk. A nyomdatulajdonos magát mentegetve azzal igyekezett indokolni, hogy ilyenformán akarta a hamisításokat megakadályozni. Az ok viszont a fent leírt körülményekből származott. (1. ábra)

A gyűjtő, aki mélyebben akar elmerülni az ív összeállításának kutatásában, a típusok különbözősége folytán ezt könnyen teheti.

A 10 filléres új érték felülnyomását a 2 filléres aratósra (214) kék színnel végezték. Felülnyomásra került 10 000 ív, azaz 1 millió példány. (2. ábra)

* Az egyes kiadások katalógusszerű táblázata a tanulmány végén található.

A 45 filléres új értéket a 10 filléres címletű III. hadisegély- (233) bélyegre ugyanazzal a nyomóeszközzel nyomták, mint az előbbit, csak a 10-es értékjelzéseket 45-re cserélték. Ennek a ténynek érdekes bizonyítéka mind a 10, mind a 45 filléres bélyegíveken a „fillér" szóban az „é"-betűnél azonos helyen található betűhiba (pl.: 18. ívhely). (3. ábra)

A 45 fillérest kék színnel nyomták felül, de itt a rózsaszín alap miatt a kék lilás árnyalatúnak tűnik. Ez a címlet 500 000 példányban készült. A forgalomba került 45 filléresek betűtípusai egységesebbek, mégis a „4" számjegynél sok a csonka betű.

A bélyegek forgalomba bocsátása

A 10/2 fill. provizóriumot a posta május 15-én bizottságilag átvette és azonnal szétküldte forgalmazásra a postaigazgatóság területén. A bélyegek szétosztásának érdekessége, hogy az ellátmányt először a kis hivatalok kapták meg, mivel itt volt legnagyobb a hiány. Így vált lehetségessé, hogy a tíz temesvári hivatal később kezdte el a bérmentesítést az új provizóriumokkal. A vidéki postahivatalokból származó bérmentesítések első darabjai május 15-ről, a temesváriak május 17-ről származnak.

Magánszemélyeknek címletenként 10 db bélyeget szolgáltattak ki. Trafikok, bankok és minden olyan vállalat, amelynek nagyobb postaforgalma volt, igényeinek megfelelően kaphatott bélyeget. A temesvári bélyeggyűjtők asztaltársasága, amelynek 25 tagja volt, személyenként 3 postai ívet kapott.

A bélyegek szétosztásánál derült ki, hogy az átvevő bizottság egy bélyeggyűjtő tagja a kék színű 10 filléres felülnyomáson kívül két irattartót látott Malz Artur postafelügyelőnél, amelyekben 100 db 100-as ív fekete felülnyomású 10 filléres volt.-

A bélyeggyűjtő-asztaltársaság reklamációja után kiderült, hogy a felülnyomás munkálatai közben a nyomda egy sürgős gyászjelentés-megrendelést kapott és a kinyomtatásra átállították az egyik gépet, fekete festékkel. Ugyanezzel a géppel, a festék kicserélése nélkül folytatták a bélyegek felülnyomását. Így került 200 ívre a fekete felülnyomás. A gyűjtők fellépése eredménnyel járt, ebből a „ritkaságból" is kaptak személyenként 1 ívet, a többi ívet viszont kisebb vidéki postahivatalok ellátmányába keverve bocsátották forgalomba.

A felülnyomási munkák közben még 25-30 ív hibás nyomás is készült (fordított, kettős, eltolt, elkenődött nyomások). A hibás íveket bizottságilag zár alá vették és a postaigazgatóságon biztonságba helyezték. Ez a hibás nyomású mennyiség a szerbek kivonulása idején mégis szőrén-szálán eltűnt. Közülük kerülhettek elő azok a példányok, amelyek ma is gyűjtői forgalomba vannak.

A 45/10 filléres felülnyomások csak azután készülhettek, miután a 10/2 filléressel végeztek. A nyomda egyszerre csak egy címlet felülnyomásával tudott foglalkozni. Ezért a magasabb értékkel felülnyomott bélyegek megjelenésére csak később, 1919. május 25-én kerülhetett sor. E címletből a magánszemélyek 5 db-ot kaphattak, míg a gyűjtők, trafikok és vállalatok ugyanabban az ellátmányban részesültek, mint az előbbinél.

A kiadott bélyegek nagy példányszáma is azt bizonyítja, hogy a postaforgalom akadálytalan biztosítása volt a cél. A megszállás körülményei között a forgalom nagyrészt csak a temesvári postaigazgatóság területére korlátozódott és egyéb területekre igen kevés küldemény jutott.

A kiadás érvényességi ideje a megszállási rezsimváltozás ellenére 1920. május 15-ig tartott. A megmaradt bélyegeket e határnap után a posta román bélyegekre cserélte ki.

Magas példányszámuk miatt ezek a helyi szükségkiadások nem számítottak érdekesnek, nem voltak keresettek. Eredeti levélen futottak mégis ritkák. Közöttük is elsősorban a külföldre szóló és ajánlott külde-

mények ritkák és keresettek. A 10/2 fekete felülnyomású bélyeggel bérmentesített küldemények, közöttük a távolsági többes, színes vagy vegyes bérmentesítésűek számíthatnak érdeklődésre.

A magas példányszámok miatt ezeket a bélyegeket nem volt érdemes hamisítani. Mégis már a kibocsátás napjaiban megjelentek a trafikok kirakatában hamisítványok fantázia-árakon. A betű és a szín feltűnően eltér a valóditól. Legfeltűnőbb hamisítvány az 1918-ban kiadott Károly-fejes 10 filléres felülnyomása.

A Donaupost 1919/11. számában Dr. Weinert említ egy 10/2 filléres fekete felülnyomású hamisítványt, futott levélen.

A második kiadás

Már az első kiadás idején látható volt, hogy a régi bérmentesítési díjakkal nem lehet a postai forgalmat fenntartani. A befolyt összeg a pénz állandó értéktelenedése folytán mind kevesebbet ért. Leipnik Manó[1] szolgáltat érdekes példát: egy nemzetközi válaszszelvényt eredetileg 25 fillér értékben váltottak be. 1915-ben már 54 fillérre és 1919-re 2,25 koronára emelkedett ez az összeg. A korona ilyen mérvű elértéktelenedése, a különben is megcsappant bevételeket figyelembe véve, arra késztette a temesvári postaigazgatóságot, hogy területén drasztikus díjszabás-emelést vezessen be. Dr. Kovács főigazgató aláírásával „A magyar posta és távírda temesvári igazgatósága 28.973/1919. szám" körrendeletében 1919. július 1-től új díjszabási rendszert vezetett be. A körrendelet rövidítve a következőképpen szól:

Kapcsolódva f. év június 24-i azonos számú körrendeletemhez értesítem Önt, hogy Magyarország területén a postai távíró és távbeszélő díjszabások a nemzetközi díjtételhez viszonyítva lettek megállapítva. Mégis, miután a nemzetközi díjtételek a koronához képest sokszorosra emelkedtek, miután a fenntartási és üzemköltségek óriási mértékben megnövekedtek, lehetetlenné vált a jelenlegi díjszabás mellett a forgalmat fenntartani. Felhatalmazva érzem magam, hogy az általam igazgatott postai területen a posta-, távíró- és távbeszélődíjakat folyó év július 1-től a mellékelt kimutatás szerint állapítsam meg.

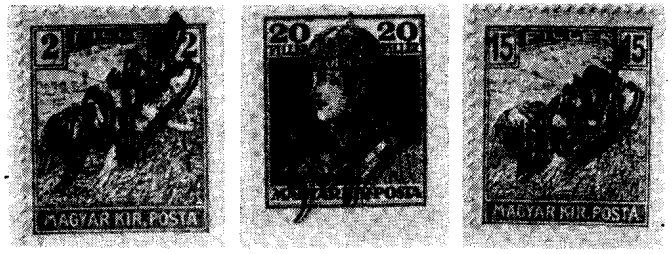
Megjegyzem, hogy ezen díjszabás kizárólag a temesvári posta- és távíró-igazgatóság területére, név szerint minden Bács-Bodrog, Krassó-Szörény, Temes és Torontál megyében feladott és oda érkező postai küldeményre érvényes. Minden erről a területről feladott küldeményt, amely a régi díjszabás szerint lett bérmentesítve, büntető portóval kell terhelni. Ezzel szemben minden küldeményt, amely a megnevezett területen kívül lett feladva és a régi díjszabás szerint lett bérmentesítve, mint szabályosan bérmentesítettet kell kezelni és nem kell portóval ellátni.

A rendelethez mellékletként a következő új díjszabási táblázatot csatolták:

„Új posta- és távíró-díjszabás

Érvényes 1919. július 1-től a temesvári postaigazgatás területén, amely megegyezik a királyi szerb csapatok által megszállott területtel.

1. Levelek és zárt levelezőlapok 20 gr-ig 50 fillér, minden további 20 gr után 20 fillér.
2. Levelezőlap 30 fillér.
3. Nyomtatvány és üzleti papírok 50 gr-ig 10 fillér.
4. Áruminta 50 gr-ig 10 fillér, legmagasabb díj 50 fillér.
5. Ajánlási díj 1 korona.
6. Értéklevél az 1 korona ajánlási díjon kívül minden 300 korona után 30 fillér.
7. Pénzes utalvány 100 koronáig 1 korona, minden további 100 korona után 50 fillér.
8. Csomag 5 kg-ig 3 korona, 10 kg-ig 5 korona, 15 kg-ig 7 korona, 20 kg-ig 9 korona.
9. Utánvételes küldemény a rendes díjtételen kívül 20 fillér.

4. ábra

10. Express-díj a rendes díjtételen kívül 2 korona."

A rendelet még foglalkozik távirati díjakkal is, de ez bennünket itt nem érint.

A bélyegek felülnyomása

Az első kiadású provizóriumok mellett még forgalomban voltak és érvényben maradtak az anyaország postaigazgatásának bélyegei is. A magasan megszabott új díjtételek miatt azonban ennek megfelelő címletű bélyegekre volt szükség. Így határozták el a temesvári provizóriumok második kiadását. Elhatározták, hogy a levelezőlapok bérmentesítésére 30 filléres, az egyszerű levelekére 50 filléres és az ajánlott levelekre 1,50 koronás új értékű felülnyomást készítenek. Ugyancsak elhatározták 40, 60 és 100 filléres felülnyomással portóbélyegek kiadását.

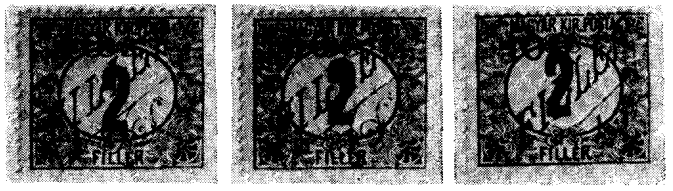
Az első kiadás műszaki nehézségein okulva a felülnyomás kivitelezését a jobban felszerelt Csendes Testvérek műnyomó intézetébe vitték és a munkálatok ellenőrzésére bizottságot jelöltek ki. A gondosabb és szakszerűbb kivitelezésnek már első feltűnő jele a felülnyomások e célra megrajzolt, kőre vitt formája. Ezideig nincs tudomásunk a tervek készítőjének személyéről, se a kövek előkészítéséről, se a felülnyomás jegyzőkönyvszerű lefolyásáról, mert a szerb csapatok magukkal vitték az okmányokat és azok azóta se bukkantak elő.

A forgalmi bélyegeken balról jobbra ferdén felfelé 45°-os szögben dűlő, kettős nyomásnak tűnő árnyékolt, kurzív egysoros szám, illetve szöveg áll. A portóbélyegeknél a felülnyomás három soros. Az új érték vízszintes helyzetben fekvő antikva betűkből, a fillér szó finom, vékony vonalú szecessziós rajzolatú 45°-os szögben balról jobbra felfelé futó felirat, amelyet a stílusnak megfelelő díszléc húz alá. A felülnyomáshoz eredetileg három színt választottak, a 30 fillért feketével, az 50-t sötétkékkel, az 1,50 koronát pirossal kezdték felülnyomni. A piros szín hasznavehetetlennek minősült. A festék szétfolyt, az ívek egy része szétszakadt. Arra kényszerültek, hogy 600 ív felülnyomása után a piros színről leálljanak és fekete színre térjenek át. 30 ív esett áldozatul ennek a kísérletnek. (4. ábra)

A felülnyomási munkálatok közben természetesen itt is keletkeztek elcsúszott, fordított és elkenődött nyomatok. Ezeket zár alá vették épp úgy, mint a 60 000 példány piros felülnyomású 1,50 koronás bélyegeket. Jó összeköttetésekkel viszont a posta csatornáin lassacskán kicsordogáltak. Az ilyen példányok első kézből 100-200%-os felárral cseréltek gazdát. A piros felülnyomásúból ívrészletek, de legtöbbnyire 10-es csíkok tűntek fel. Mindenesetre a piros felülnyomással bérmentesített levelek ritkaság számba mennek.

Külön kell említeni a portóbélyegeken előforduló típusváltozatot. Idevonatkozó irodalmi forrásművet ez ideig nem találtam. A rendelkezésre álló kevés anyagból nem állapítható meg, hogy íven belüli eltérésről van-e szó vagy a felülnyomás rajzolatában lévő eltérések külön nyomókőről származnak-e. Az érdekesség az, hogy az eltérés a három értékből álló portósor egészén jelentkezik. Lehet, hogy hamisítványról van szó. De ezt kérdésessé teszi az, hogy a típusváltozatok technikai kivitelezése és színe teljesen azonos.

A típusváltozatok az értékjelzés számainál és a díszléc ornamentikáján találhatók:

5. ábra

5/a. ábra

— a 40 filléres 4-nél a keresztvonal magasan fekszik, az ornamens jobb oldali indái erősen bekunkorodnak (5+5/a ábra).

— A 60 filléres számjegyei árnyékoltabbak. Elsősorban a 0-án figyelhető meg. Az inda ugyanolyan, mint fent (5+5/a ábra).

— A 100 filléresnél a különbség az 1 számon látható. A számjegy zászlócskája felkunkorodik és pontban végződik. Az ilyen felülnyomásnál az ornamens indája nem kunkorodik annyira és pontban végződik (5+5/a ábra). A típuseltérésekre vonatkozó mennyiségi és egyéb adatok ismeretlenek. Éppen ezért szívesen vennék minden erre vonatkozó közlést.

A felülnyomások befejeztével a bélyegek azonnal forgalomba kerültek. Forgalmi idejük 1919. július 1-től 1920. március 15-ig tartott. A ritka futott levelek bérmentesítései a legváltozatosabbak lehetnek: többes, színes, vegyes bérmentesítések lehetségesek.

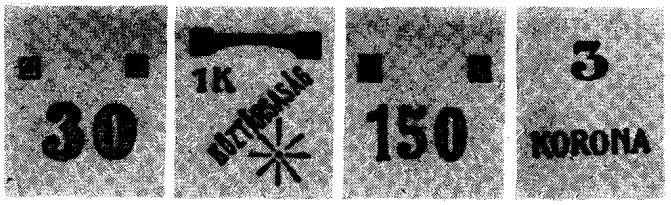
A harmadik kiadás (román megszállás alatt)

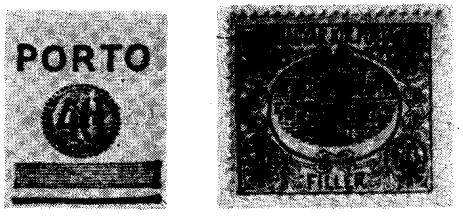
A harmadik kiadásként tulajdonképpen a „Bánát, Bácska" sorozatot kellene említeni, mivel ez követte időrendi sorrendben az első kettőt. Ha mégsem ezt tesszük, ennek az oka, hogy ezt a sorozatot nem tekintjük úgy forgalminak, mint a többit, másrészt nem akarunk eltérni az eddig megszokott katalogizálási sorrendtől. Így a harmadik kiadásként a már új politikai helyzetben megjelent provizórium-sorral foglalkozunk.

1919. július 27-én a szerb megszálló csapatok az antanthatalmak döntése alapján kivonultak a Bánátból és átadták helyüket a románoknak. Hadizsákmányként magukkal vitték a kezük ügyébe került bélyegeket, sőt a postaigazgatóság irattárának nagy részét is.

A temesvári postaigazgatóság ismét a forgalom biztosítására alkalmas bélyegek hiányával küzdött. Ezért határozták el újabb felülnyomásos sor kiadását. Még nem volt ismeretes, hogy a románok milyen magatartást fognak tanusítani. Ezért sietve fogtak hozzá az új sor előkészítéséhez. A románok végleges tartózkodásra rendezkedtek be, de ez a kezdeti időkben főleg a katonai igazgatásban volt inkább érezhető, mint a polgáriban. Ezt a rövid, átmeneti időt, amely 1919. augusztus 20-ig tartott, használta ki a postaigazgatóság az új, magyar, szükség, helyi kiadású sorozat kinyomtatására és megjelentetésére. Az alapbélyegeket az összes postahivatalból gyüjtötték össze. Érthető módon már csak a legalacsonyabb címletű íveket találták. Ezeken belül is előkerültek sürgős és hadisegély-bélyegek is. A nyomdai munkákat a már bevált nyomdában, a Csendes Testvérekében és ismét kőnyomtatással készítették. (6. ábra)

A nyomdai munkálatokat bizottságilag felügyelték, de így is előfordulnak nyomási eltérések. Ismertek fordított felülnyomatok az 1, 1/a, 5/, 6 és 6/a számú bélyegeknél. A nyomási hibákból adódó eltérések mellett

6. ábra

egyes bélyegeknél típusváltozatokat is megállapíthatunk:

1. Mind az 1, mind az 1/a sz. bélyegeknél előfordul, hogy a régi értéket takaró négyzet alakú lapkánál az egyik helyen a lapka tömör, míg más esetben négyzet alakú keretben tömör, kisebb négyzet van. (7. ábra)

2. A sürgős alapbélyegekből főleg a 213. számú narancs feliratú bélyeget nyomták felül. Ritkán előfordulnak azonban 213/a. piros feliratú felülnyomott ívek is.

A sorozatot augusztus 17-én bocsátották ki és két napon keresztül az 1. sz. temesvári postahivatal minden vásárlónak öt sorozatot szolgált ki névértéken. A gyüjtők megkapták a szokásos ellátmányt.

Egyes források szerint ennek a bélyegsorozatnak a kiadására már nem volt szükség és főleg ilyen magas címletű értékben. Ezért ezt spekulációs kiadásnak tekintik. Erre az állításra rácáfol az, hogy a példányszámok viszonylag magasak, tehát már nem voltak alkalmasak a spekulációra. Amikor ezt megállapítjuk, ugyanakkor feltételezhetjük, hogy a 20 000-nél alacsonyabb példányszámoknál, de főként az 5000 példányos 60 filléres portónál már szó lehetett spekulatív meggondolásról. Nem véletlen, hogy e bélyeg iránt nyilvánult meg a legnagyobb kereslet, mert a sorozatok a kis példányszámú 60 filléres miatt nem voltak kompletizálhatók. Ennek az értéknek a hamisításával azonnal próbálkoztak. A primitív hamisítvány azonban hamar lelepleződött.

7. ábra

A sorozat érvényességi határideje szintén 1920. március 15, annak ellenére, hogy a román posta már 1919. augusztus 20-án átvette a temesvári postaigazgatás irányítását és Lei, illetve bani díjszabást állapított meg.

A belföldre szóló levelezőlap viteldíja	10 bani = 20 fillér
az egyszerű levél	15 bani = 30 fillér
külföldre szóló levél	25 bani = 50 fillér
ajánlási díj bel- és külföldre	25 bani = 50 fillér

A román pénznemben megállapított díjszabás és a magyar bélyegek együttes alkalmazása sok érdekes vegyes bérmentesítés keletkezését is lehetővé tette. A bérmentesítéseknél előfordulhatnak: egyes, többes, színes, vegyes bérmentesítések (eredeti magyar; I-II-III temesvári és különböző pénznemű, fillér, bani). Ezek a filatéliai érdekességek ritkák és keresettek.

A „Bánát, Bácska 1919" kiadása

Amint már említettük az előző fejezetben, ez az 54 értékből álló felülnyomott sorozat tulajdonképpen a temesvári postaigazgatóság harmadik kiadása.

Az elmondottakból kitűnt, hogy az igazgatóság minden arra irányuló kísérlete meghiúsult, hogy az anyaországi tanács-kormány posta-vezérigazgatóságával a kapcsolatot felvegye és onnan értékcikkellátmányt és a tisztviselők illetményét biztosítsa.

1919. július elején már kiszivárgott, hogy az antanthatalmak rövid határidőt szabtak meg a szerbek kivonulására és a terület átadására a románoknak. Az új díjszabási rendeletnek megfelelően elkészült második kiadás gyakorlatilag szükségtelenné tette egy új sorozat kibocsátását. Ez a tény jól leplezte a szerbek előtt, az új sorozat felülnyomásának előkészítését. A figyelemelterelés egyik jele, hogy a bevált Csendes-Testvérek nyomdája helyett a „Bánát, Bácska" kinyomtatásával más nyomdát bíztak meg: Prégler János kőnyomdáját. A fiatal nyomdász titokban az éjszakai órákban készítette elő a nyomóeszközöket. A felülnyomás szövegét kőbe vésték és az egyképes kőről készült levonatokból állította össze és kőre vitte a százas íveket. Több kő elkészítésére volt szükség. Nemcsak a felülnyomásra kerülő bélyegek alakja miatt, hanem a különböző fölülnyomási típusok is szükségszerűvé tették. A portóbélyegeket ugyanazzal az eszközzel nyomták felül, mint az aratósokat, de itt a bélyegíveket álló helyzetben balra elfordították. (8. ábra)

Ennél a kiadásnál abban a szerencsés helyzetben vagyunk, hogy rendelkezésünkre állnak a felülnyomási jegyzőkönyvek és a kiadást előíró rendelet is. Igaz, hogy ezek is eltűntek a szerbek kivonulása után, de elég nagy kerülővel, baráti segítséggel tudtuk megkapni a dokumentumokat az USA-ból. A jegyzőkönyvek eltűnésére az a levélváltás, amely 1919 októberében a temesvári filatelista klub és a postaigazgatóság között folyt, érdekesen mutat. A klub felvilágosítást

8. ábra

kért többek között a „Bánát, Bácska" sorozat kiadásának körülményeire és feladataira. Az igazgatóság a 35. 197/1919 sz. Dr. Fritye Gyula postatanácsos által aláírt levelében azt a választ kapta, hogy az adatokat a kiadás idején a napilapok közölték „más adatok közlésére a postaigazgatóság ma már nem képes, mert az eredeti okmányok már nincsenek az alulírott postaigazgatóság birtokában".

A felülnyomások elkészítésére a rendeletet 1919. július 10-én írták alá. Szó szerinti szövege:

„Magyar Posta Táv. igazgatóság Temesvár
27. 955/919 sz.

A posta és táv. hivatalnak

Temesvár 2.

A tarifaváltozással kapcsolatban szükségessé vált, hogy bizonyos mennyiségű frankójegy az új díjtételnek megfelelő értékkel átnyomassanak. Minthogy a tarifaváltozás csak a temesvári igazgatóság területére terjed ki, ezt a bélyegeken is jelezni kívánván elrendelem, hogy a csatolt kimutatásban felsorolt mennyi-

ségű frankójegyek, illetve portójegyek „Bánát-Bácska 1919" felírással, illetve a kimutatásban megjelölt értékváltozással átnyomassanak.

Ez az intézkedés, míg egyrészről a fenti czélt szolgálja, másrészről philatelista szempontból ezen országrész mostani helyzetének a késő jövőre emléket állít.

Az átnyomandó frankójegyek (:portójegyek:) s azok mennyisége és értéke összesen háromezerötszázhatvannyolcz egész és három tized (:3568,3:) lap (:293,675 korona 50 f:) kettőszázkilencvenháromezerhatszázhetvenöt korona és 50 fillér értékben.

Az átnyomás körül szükséges intézkedés megtételével, illetve az átnyomás foganatosításának ellenőrzésével 2 bizottságot, az elsőben Dittrich Emil pt. felügyelőt, Szavantsek István és Nagy Gyula pt. főtiszteket bíztam meg, a másodikba pedig Dr. Stock Richard pt. tanácsost, Schulcz Mátyás pt. felügyelőt s Kirscher Hermann pt. ellenőrt.

Felhívom, hogy az igazgatósági értékcikk-raktár által folyó év július hó 7-én oda külön küldött fenti mennyiségű és értékű frankó illetve portójegy az átnyomás eszközlése céljából az I. bizottságba kijelölt tisztviselőknek szabályszerű elismervény ellenében adja át.

Nevezett tisztviselők, míg az átnyomás tart az átvett értékcikkeket zár és ellenzár mellett tartoznak kezelni, azonban az tovább is a hivatal értékczikk állományában fog szerepelni. Az átnyomás befejezése után a frankójegyek illetve portójegyek visszavétele iránt külön fogok intézkedni.

Temesvár, 1919. július hó 10-én

György
pt. főigazgató"

A rendelet szövegével szemben a kiadásnak nem a forgalmat, hanem tisztán a bevételt szolgáló célja volt. Erre vall, hogy a kiadás nagy részét a posta alkalmazottai kapták meg. Ezenkívül a bevételekből fedezték az alkalmazottak illetményét is. A rendelet viszont érdekesen mutat az igazgatóság más szándékára is, amikor arról ír, hogy a kiadás „... ezen országrész mostani helyzetének a késői jövőre emléket állít". Nem véletlen tehát, a „Bánát, Bácska" felirat választása és az sem, hogy a korabeli irodalom e sorozatot emlékbélyegnek és ugyanakkor jótékonysági kiadásnak is tekintette.

A jegyzőkönyvek arról tanúskodnak, hogy a nyomóeszközök elkészülte után a tényleges felülnyomási munkálatokat július 10-én kezdték el és 27-én fejezték be. Az eredeti rendelet intézkedik a kinyomásra került mennyiségek kezeléséről, ugyanakkor arról nem, hogy az elkészült íveket hol kellett őrizni. Ez is a készítés titkosságát bizonyítja, mivel a kinyomott íveket nem a kincstári helyiségben helyezték el. Ennek köszönhető, hogy az egész mennyiséget a kivonuló szerb alakulatok elől meg tudták őrizni.

A felülnyomásokról nyolc jegyzőkönyvet vettek föl. Ezekben rögzítették a végzett munkálatokat, a felülnyomások színét, darabszámát, a hibás nyomások mennyiségét. A jegyzőkönyvek adatai alpján végig lehet kísérni az egész kiadás elkészültét. A közölt táblázatot is ezek szerint állítottuk össze. Hely hiányában nem mutatjuk be a jegyzőkönyveket, de a táblázatban minden fontos részlet szerepel.

Az utolsó jegyzőkönyv utolsó mondatát mégis idézem, mivel ez rámutat a nyomdai előkészületi munkák szokatlan és gondos kivitelezésére, a kő vésésére:

„Az átnyomás befejezése után délután fél 5 órakor a kő lecsiszoltatott, *az eredeti kővésés* pedig megsemmisíttetett." Tehát az egyképes kő elkészítéséhez ugyanazt a módszert alkalmazták, mint a Tanácsköztársaság arcképes sorozatánál.

Számunkra a felülnyomások július 27-re való elkészülte azért is fontos, mert ezen a napon vonultak ki a szerb megszálló csapatok. A kivonulásnak és a román csapatok bevonulásának intervallumát jól használta ki a posta. Július 28-án Temesvár 10 postahiva-

9. ábra

talában kiadásra kerültek a bélyegek. A nagy példányszámban (10-11 ezer) megjelent 33 értékből sorozatot állítottak össze. Egy vásárlónak öt ilyen sorozatot szolgáltak ki. Az alacsonyabb példányszámokból az igazolt gyűjtők borítékra fölragasztva és a Temesvár 1. postahivatal bélyegzőjével ellátva 1-1 db-ot kaphattak. A többit a postatisztviselők között osztották szét névértéken. Nagy részük mindjárt sokszoros áron került a piacra.

A fentiekből érthető, hogy a kiadás bélyegei tulajdonképpen nem kerültek postai felhasználásra. Leipnik Manó[1], e kiadás krónikása 1920-ban mégis arról ír, hogy rendes postai forgalomba is kerültek bélyegek, elsősorban ajánlott levelek bérmentesítésére. Hivatkozik a Temesvár 2. főpályaudvari postahivatalra, ahol a kis falvakból beérkező leveleket elégtelen bérmentesítés miatt, az új büntető portós bélyegekkel látták el. Minden esetre meg kell jegyeznünk, hogy tényleges postai forgalomban részt vett „nem gyűjtői" küldemények e bélyegekkel bérmentesítve ritkaság számba mennek.

A táblázatban a jegyzőkönyvek alapján kigyűjtöttük a hibás nyomatok mennyiségét is. Minden esetben le kell vonni ezeket a teljes mennyiségből. Egyes esetekben a jegyzőkönyvekben a hiba jellegére is találunk utalást. Csak a fordított felülnyomásokra és a betűhiányokra vonatkozó utalásokat tudtuk felhasználni közülük. Ezek szerint fordított felülnyomás készült:

13 sz.	1 ív	100 pld
30 sz.	3 ív	300 pld
50 sz.	4 ív	400 pld

Betűhiánnyal készült:

12 sz.	1 ív	100 pld	a „Bánát" „B"-je hiányzik
29 sz.	1 ív	100 pld	a „Bánát" „B"-je hiányzik
14 sz.	1 ív	100 pld	az „1919"-ből egy „9" hiányzik.

A táblázatban rendes folyó számmal szerepelnek a piros felülnyomásúak is. (16., 22., 32., 38.) A folyószámrendszert a bevált és megszokott Erdődi-Kner katalógusból vettük át. Alszámmal hozzuk azokat a piros felülnyomatokat, amelyek katalógusokban eddig egyáltalán nem szerepeltek (3/a, 4/a, 18/a).

A pontozásos értékelés tájékoztató jellegű. Jelenleg egy pont értéke 2,50-5 Ft között ingadozik. Talán vitára adhat okot az egészen kis példányszámok értékelése. Ugyanakkor figyelembe kell vennünk, hogy a kevés eredeti bélyeg mellett rengeteg korabeli és későbbi hamisítvány készült, ami növeli a bizonytalanságot e bélyegek megítélésében és kétségessé teszi még a valódiak értékelését is. A viszonylagos pontértékelések véglegesítéséhez szívesen fogadunk hozzászólásokat. Tévnyomatok értékelésére nem is vállalkoztunk. Értéküket, árukat az esetenkénti megállapodás határozza meg.

Hamisítványok felismerése

Az alacsony példányszámú kiadás csábította a hamisítókat. Nagy lehetőséget kínált, hogy a hazai készletek az alapbélyegekből évek múltán is olcsók és szinte kimeríthetetlen bőségben kaphatók voltak. Főleg az alacsony névértékű bélyegek hamisításával könnyen lehetett növelni a bélyegek számát az összeállítás-gyűjteményekben. Éppen ezért talán egyetlen sorozatnál sem látott napvilágot annyi hivatalosan felül se nyomott bélyeg, mint ennél. Bemutatunk néhány példányt ezekből a hamisítványokból. (9. ábra)

10., 11. ábra

12., 13. ábra

14., 15. ábra

A bemutatott bélyegek bizonyos fokig támpontul is szolgálhatnak a hamisítványok felismeréséhez.

A hamisítványok felismerésének néhány jellemzője:

1. A valódiaknál a betűk néha halványak, de fedettek, vékony vonalúak. A Bánát szó után a vessző közel áll, 0,5 mm-re. A bemutatott hamisítványon 1,5 mm-re. A Bácska szó 6,1 mm széles, a hamison 5,5 mm. Az 1919. „9"-ének feje kisebb, köralakú. A hamisé nagyobb, tojásdad. (ábra 6 filléres aratós. 10. ábra)

2. A bemutatott parlamentes felülnyomásnál a „9" feje kisebb, mint a valódiaknál (11. ábra). A 9-es szára majdnem az 1-ig lehajlik.

3. A posta-takarékpénztári felülnyomásoknál a Bácska szó a Bánát alatt kissé balra kezdődik. A bemutatott hamison messze jobbra az „n" betű alatt. Az 50 filléres értékjelzés és kerete a valódinál nagyobb, mint a hamisnál. A keret felső része 15 mm széles, míg a hamison 13,5 mm. Az 50-es számjegy magassága 3,5 mm, a hamisé 2,75 mm. Ugyanez vonatkozik a 30 filléresre is (12. ábra).

4. A temesvári 1 k 50-esen a hamisítványra ugyanazt a felülnyomást tették, mint az aratósokra. A valódinál a Bánát szó alatt a Bácska kissé balra fekszik, a hamison erősen jobbra, az „n" betű alatt. A valódin a szöveg és az 1919. között nagy a távolság, hogy a keretbe foglalt új érték is közé férjen. Az ábrán bemutatott hamisítvány ráadásul a kiadásra se került pirossal felülnyomott 1 k 50-esen szerepel (13. ábra).

5. A kis alakú (arató, Károly-Zita) KÖZTÁRSASÁG-ra felülnyomott hamisítványoknál a fentiekhez hasonló hibát követtek el, de a szöveg és az 1919. közötti távolság pontos (14. ábra).

6. A portóbélyegeknél a felülnyomás az általános ismertetőjegyek mellett (ugyanaz mint az 1.) a valódin hegyesebb szöget zár, mint a hamison (15. ábra).

7. Már az 1. pontban említettük, hogy a valódi felülnyomások színei fedettek. A hamisítványok nagy része kőnyomás. Csak ez az egy ismérv ne tévesszen meg senkit. Az eltéréseket tovább kell vizsgálni. Előfordulnak magasnyomású hamisítványok is. Felismerésük egyszerűbb: a betűk szélei szinte kontúrosak.

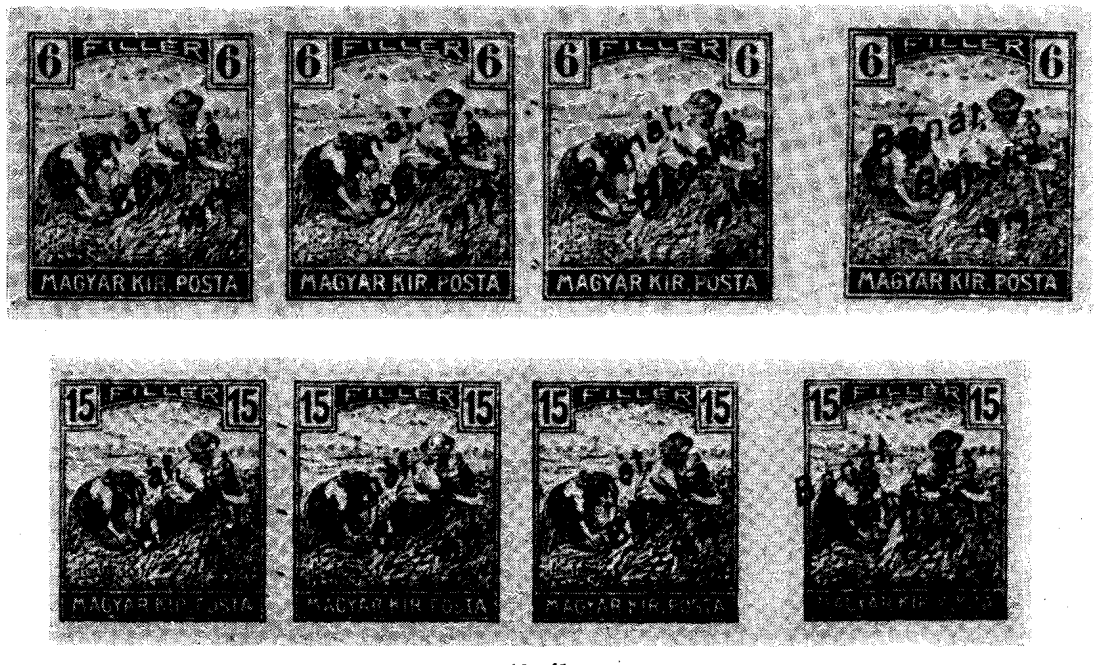
I. Kiadás (Szerb megszállás alatt)

Sor-szám	F. V. F. V.	Az alapbélyeg	Névért.	Új érték	Felülny. szín	Példányszám	Hibás nyomás	*	⊙
1	214	Arató	—,02	—,10	K	979 200	800	2	2
1/a	214	„	—,02	—,10	F	20 000		10	10
2	233	Hadi. III.	—,10	—„45	K	498 000	2 000	4	4
		II. Kiadás							
3	214	Arató	—,02	—,30	F	400 000		2	3
4	444	Károly	—,20	—,50	K	600 000		2	3
5	217	Arató	—,15	1 K 50	F	137 000		3	5
5/a	217	„	—,15	1 K 50	P	60 000	30 000	4	6
6	43	Portó	—,02	—,40	F	50 000		5	8
7	43	„	—,02	—,60	F	50 000		5	8
8	43	„	—,02	100	F	50 000		5	8
		III. Kiadás (Román megszállás alatt)							
1	214	Arató	—,02	—,30	K	100 000		2	5
1/a	214	„	—,02	—,30	P	20 000		10	25
2	215	„	—,03	150	F	180 000		2	3
3	217	„	—,05	150	F	100 000		3	5
4	250	Arató/Közt.	—,04	1 K	P	130 000		3	5
5	213	Sürgős	—,02	3 K	F	79 000		3	5
5/a	213	„	—,02	3 K	K	20 000		10	25
6	234	Hadi III.	—,15	portó —,40	F	80 000		10	10
6/a	234	„	—,15	„ —,40	P	20 000		20	20
7	43	Portó	—,02	„ —,60	F	15 000		30	30
7/a	43	„	—,02	„ —,60	P	5 000		100	200
8	46	„	—,10	„ —,60	F	30 000		10	10
8/a	46	„	—,10	„ —,60	P	10 000		35	35

A „Bánát, Bácska 1919" kiadás

Sor-szám	szám szám	Az alapbélyeg	Névért.	Új érték	Felülny. szín	Példányszám	Hibás nyomás	*
1	151	Turulos	—,50		F	1 000	—	150
2	127	Hírlap	—,02		F	10 000	—	10
3	1	Pta.-takarék		—,50	F	10 000	3000	12
3/a	1	„ „		—,50	P	200		300
4	181	Sürgős		—,30	F	10 000	2700	12
4/a	181	„		—,30	P	200		300
5	233	III. Hadis.	—,10		F	10 000	—	10
6	234	„	—,15		F	10 000	500	10

7	235	III. Hadis.	—,40		F	10 000	—	10
8	—	Temesvár I.		—,45	F	10 000	—	10
9	214	Arató	—,02		F	10 000	500	10
10	215	„	—,03		F	10 000	200	10
11	217	„	—,05		F	10 000	—	10
12	218	„	—,06		F	10 000	200	10
13	214	„	—,02	—,10	F	10 000	100	10
14	220	„	—,15		F	10 000	100	10
15	223	„	—,35		F	830		180
16	225	Parlament	—,50		P	1 000		150
17	226	„	—,75		F	10 000	200	10
18	227	„	—,80		F	11 300		8
18/a	227	„	—,80		P	800		180
19	—	Temesvár II.	1 K 50	1 K 50	F	10 000		10
20	228	Parlament	1 K		F	10 000		10
21	229	„	2 K		F	1 300		100
22	229	„	2 K		F	800		180
23	230	„	3 K		F	300		250
24	231	„	5 K		F	10 000		10
25	232	„	10 K		F	10 000		10
26	242	Károly	—,10		F	11 000		10
27	244	„	—,20		F	10 000		10
28	245	„	—,25		F	10 000		10
29	246	Zita	—,40		F	10 000	100	10
30	247	„	—,50		F	10 000	300	10
31	250	Arató/Közt.	—,04		F	11 200		8
32	250	„ „	—,04		P	700		190
33	251	„ „	—,05		F	10 000		10
34	252	„ „	—,06		F	10 000	100	10
35	253	„ „	—,10		F	1 000	200	180
36	254	„ „	—,20		F	1 000		150
37	255	„ „	—,40		F	11 300	100	8
38	255	„ „	—,40		P	900	100	180
39	256	Parl/Közt.	1 K		F	10 000		10
40	257	„ „	2 K		F	1 000		150
41	258	„ „	3 K		F	1 000		150
42	259	„ „	5 K		F	1 000		150
43	260	„ „	10 K		F	1 000	4	150
44	265	Károly/Közt.	—,15		F	1 000		150
45	267	„ „	—,25		F	10 000	100	10
46	276	Magyar Posta	—,10		F	1 000		150
47	278	„ „	—,20		F	1 000		150
48	280	„ „	—,25		F	800		180
49	39	Portó	—,50		F	1 000	200	180
50	43	„	—,02		F	10 000	400	10
51	46	„	—,10		F	10 000		10
52	48	„	—,15		F	900		180
53	49	„	—,20		F	10 000	2	10
54	50	„	—,30		F	1 000		150

16. ábra

Még egy érdekes és veszélyes hamisítványra hívjuk fel a figyelmet. A valódival jóformán megegyező hamisítványt a felülnyomás dőlésszögéről lehet felismerni. A valódin a dőlésszög 35°, a hamison váltakozó, 18-30° között. (A bemutatott ábrákon az összefüggések valódiak, az egyesek hamisak.) (16. ábra)

A fentiek ismertetése is azt bizonyítja, hogy a „Bánát, Bácska" bélyegek vásárlásánál, cseréjénél nagy elővigyázatosságra van szükség.

*

A dolgozat megírásánál nagy segítségemre voltak az irodalomjegyzékben felsoroltakon túl bélyeggyűjtő barátaim: Dr. Ettre László (USA) és Flasch Dezső, akiknek ezúton is köszönetet mondok.

IRODALOM

[1] Manó Leipnik: Die Enstehung der Temesvár er Provisorien. (A temesvári provizóriumok létrejötte.) Der Banater Philatelist 1920—21. számai.
[2] Donau-Post: Umsturzneuheiten. 1919—20. számok.
[3] Magyarország története. Gondolat Könyvkiadó, 1964.

A bélyeges bérmentesítés kezdete Magyarországon

DR. KAMODY MIKLÓS

Köztudott, hogy hazánkban az 1848/49-es polgári forradalom és szabadságharc alatt a független magyar kormányzat a levélbélyeg bevezetését tervezte, azonban a bekövetkezett politikai változások a megvalósítását megakadályozták.

A szabadságharcot követő Bach-korszak jó gyakorlati érzékkel rendelkező minisztere, báró Bruch Károly 1850. június 1-től kezdve angol mintára bevezette a postaküldemények díjának bélyeg útján történő lerovását, mely az osztrák korona tartományaiban csakhamar népszerűvé vált. Magyarországon a bélyeg, a köznép nyelvén „stömpöl" behozatala, ugyanúgy mint az elnyomó rendszer más bevezetett új intézkedése (pl. dohány-megadóztatás), ellenszenvet váltott ki. A kétfejű sasos bélyegek használatáról igen sokan lemondtak. A hazafias lakosság e téren is a passzív ellenállást tanúsította. Vagy nem levelezett, vagy a posta megkerülésével, magánfuvarosokkal (gyorsszekér, gyorsparaszt) alkalmi utasokkal küldte a levelét, ami jövedékkiesést jelentett az államnak. Bruch miniszter javaslatára 1851. február 1-én életbe léptetett „Magyarország postatörvénye" királyi jognak — regálénak — minősítette a zárt levelek címmel, vagy a nélkül, továbbá a nyitott, címmel ellátott minden küldemény szállítását.

A posta útján történő levelezés elmaradásának másik oka az osztrák irányítású posta és a postások iránti bizalmatlanság volt. Köztudott volt, hogy a hatalomnak nem tetsző, gyanúsnak tartott személyek postán küldött levelei a titkosrendőrség útján a rendőrminisztériumhoz kerültek, ott lemásolták, és e levelek is alapját képezték a politikai pereknek.

Bruch sok postai reformja között (levélposta és kocsiposta egyesítése, tarifa leszállítása, utalványforgalom bevezetése, távíróforgalom megindítása, az első mozgóposta stb.) szerepelt a postaigazgatóságok ujjászervezése is. Magyarországon Pest, Pozsony, Sopron, Kassa, Nagyvárad, a temesi bánságban Temesvár, Erdélyben Nagyszeben, Horvát-Szlavóniában Zágráb lett postaigazgatósági székhely, ahol egyúttal a közigazgatási vezető is székelt. A birodalmi posta igazgatását a kereskedelmi minisztériumban alakult három osztályból a II. sz. osztály, mint „General-Directió" látta el.

A minisztérium hivatalos lapja a *Verordnungsblatt für Posten, Eisenbahnbetrieb und Telegraphen* 1850 szeptemberétől kezdve „Notizen" címszó alatt rendszeresen közölte a bélyegfelhasználás alakulását a Bécsben feladott továbbmenő és helyi levelekről. Eleinte egy-egy héten a bélyeggel bérmentesített és a

— In der Zeit vom 1. bis einschließig 8. September 1850 sind in Wien und dessen Umgebung 86,378 Briefe aufgegeben worden. Hievon waren mit Marken versehen 74,437, sonst frankirt 701 und ohne Marken 11,942. Von den in der obigen Gesammtzahl begriffenen 11,836 Stadtbriefen sind 10,842 mit und 994 ohne Marken aufgegeben worden. Die Einnahme der Briefpost in Wien betrug in der gedachten Periode 10,739 fl. 9 kr. C. M., wovon 7,200 fl. C. M. auf den Briefmarkenverschleiß entfallen.

— (Ausweis über die Briefaufgabe zu Wien in den Monaten Juni, Juli, August 1850.)

	zusammen	mark.	unmark.
Im Juni aufgegeben .	302,240	273,820	28,420
" Juli " .	338,294	293,614	44,680
" August " .	354,514	307,261	47,253
In den 3 Mon. aufg.	995,048	874,695	120,353

1. ábra

nem bérmentesített levelek számszerű adatainak közlésére szorítkozott, majd később e két csoportba osztott küldemények egymás közti arányát is közölte[1] (1. ábra). Az adatokból kiszámítható, hogy Bécsben 1850 júniusában minden 11 feladott levélre esett egy bélyeg nélkül feladott levél. Júliusban 7,6, augusztusban 7,5, szeptemberben és októberben 7-7, novemberben 8 bérmentesített levélre esett egy-egy bérmentetlen küldemény.

Október közepén a general directio elhatározta, hogy lendületet ad a bélyegfelhasználásnak, oktatás és propaganda útján fokozza népszerűsítését. A hivatalos lap erről így ír: „Bár a levélbélyegeknek a levelek bérmentesítésére való felhasználása az egész országban örvendetes előrehaladást mutat, a postaigazgatás szükségét érzi, hogy az eredetileg eltökélt szándéka szerint a levélbélyegek elterjesztését — a lakosság kényelmének szempontjából — rendeletileg szabályozza, ezért a „Levélbélyegek használata" tárgyában rendelkezést hozott. Ez a rendelkezés új kiadás-

— (Briefmarkengebrauch.) Obwohl die Anwendung der Postmarken zur Frankirung der Briefe auf dem flachen Lande bisher die erfreulichsten Fortschritte machte, so fand sich doch die Postverwaltung veranlaßt, die schon ursprünglich ausgesprochene Absicht wegen allgemeiner Verbreitung der „Bestimmungen über die Briefmarken" zur Bequemlichkeit des Publicums nunmehr in Ausführung zu bringen. Diese Bestimmungen, welche so eben in einer neuen Auflage sowohl in Plakat- als in Octavform erschienen sind, werden nicht nur von den k. k. Postcommissären gelegenheitlich ihrer Dienstreisen, wo sich immer ein derlei Bedürfniß zeigt, vertheilt, sondern auch von Seite der k. k. Postdirectionen im Wege der k. k. Bezirkshauptmannschaften den Gemeindevorständen zur weiteren Vertheilung zugestellt. (6523-P.)

2. ábra

ban nyolcadformájú plakáton jelent meg, amelyet nemcsak a postabiztosok terjesztenek az esetleges szolgálati útjukon, ahol szükségszerűen megjelennek, hanem a kerületi postaigazgatóság főmunkatársai útján a községi elöljáróságok részére oktatás céljára kézbesíteni kell[2] (2. ábra).

Október végén már Magyarország területéről is közöl adatokat: „Nem érdektelen tapasztalni, hogy a közelmúltban bevezetett levél-bérmentesítési módszer Magyarországon és Erdélyben eredményes. A soproni, nagyváradi és nagyszebeni postaigazgatóságok augusztus havi kimutatásából kitűnik, hogy az említett hónapban a bélyegekkel feladottak aránya a bélyeg nélküliekhez a legjelentősebb postahivataloknál az alábbi: Pécs 79 : 1, Brassó 26 : 1, Sopron és Debrecen 12 : 1, Nagyvárad 9 : 1, Székesfehérvár 8 : 1, Nagyszeben 7 : 1, Győr 5 : 1, Arad és Kolozsvár 2 : 1[3] (3. ábra).

Ugyancsak hazai adatokat közöl a lap november hónapról a pozsonyi és a nagyváradi igazgatóság területéről, mely szerint Arad és Debrecen 3 : 1, Nagyvárad 4 : 1, Nagyszombat és Győr 8 : 1, Pozsony szin-

— (Briefmarkengebrauch in Ungarn und Siebenbürgen.) Es ist nicht ohne Interesse zu erfahren, welche Fortschritte das seit Kurzem eingeführte Briefmarkirungssystem mittelst Marken in Ungarn und Siebenbürgen macht. Aus den für den Monat August l. J. vorliegenden Amtsausweisen der k. k. Postdirectionen zu Oedenburg, Großwardein und Hermannstadt geht hervor, daß im gedachten Monate das Verhältniß der mit Marken aufgegebenen zu den ohne Marken aufgegebenen Briefen bei den bedeutenderen Postämtern sich nachstehend verhielt:

bei dem	k. k.	Postamte	zu	Fünfkirchen	wie	79	zu	1
„	„	„	„	Kronstadt	„	26	„	1
„	„	„	„	Oedenburg	„	12	„	1
„	„	„	„	Debreczin	„	12	„	1
„	„	„	„	Großwardein	„	9	„	1
„	„	„	„	Stuhlweißenburg	„	8	„	1
„	„	„	„	Hermannstadt	„	7	„	1
„	„	„	„	Raab	„	5	„	1
„	„	„	„	Arad	„	2	„	1
„	„	„	„	Klausenburg	„	2	„	1

(7222, 7223, 7229-P.)

3. ábra

tén 8 : 1, Sopron 13 : 1, Pécs 14 : 1 aránnyal rendelkezik a bérmentesített és bérmentesítetlen levelek feladása terén (4. ábra). Érdekes, hogy a lap sem a pesti, sem a kassai postaigazgatóság területéről nem közöl egész évben adatokat. Ez arra utal, hogy e területeken volt leginkább tapasztalható a csendes bojkott.

A bélyeghasználat elterjedésével megjelentek az olvashatatlan, felületes bélyegzőlenyomatok és a fekete festéken kívül a színes festék használata. Ezek megszüntetésére adták ki a „Figyelmeztetés a bélyegek előírásszerű érvénytelenítésére" tárgyú rendeletet 1850. október 31-én. A minisztérium tudomására jutott — írja a rendelet —, hogy postahivatalnál a kiadott bélyegzőt a bélyeges levélen nem olvashatóan, vagy nem az előírt fekete festékkel használják. Hogy ennek a rossz állapotnak a jövőben véget vessen és

Postwesen.

— Im Monate November 1850 wurden in Wien und dessen Umgebung im Ganzen 393.071 Stück Briefe aufgegeben.

Von den weiter zu befördernden 337.318 Stück Briefen waren 293.391 mit Marken versehen, 40.857 ohne Marken und 2970 frankirt.

Von in der obigen Gesammtzahl enthaltenen 55.853 St. Stadtbriefen waren 51.272 mit Marken versehen, und 4581 ohne Marken. Die Einnahme der Wiener Briefpost betrug im genannten Monate vom

Briefmarken-Verschleiße	37.264 fl. 41¾ kr.
von der Briefpost-Abgabe	12.499 fl. 35 kr.
und vom Briefportofranko	1.421 fl. 34 kr.
daher zusammen	51.185 fl. 50¾ kr.

Das Verhältniß der markirten Briefe zu den nicht markirten stellt sich demnach wie 7⅔ : 1 heraus.

— Im Monate November 1850 verhielt sich die Zahl der markirt aufgegebenen Briefe zu der nicht markirten bei dem Postamte in

Arad wie	3: 1
Debreczin wie	3: 1
Großwardein	4: 1
Tyrnau	8: 1
Raab	8: 1
Preßburg	8: 1
Oedenburg	13: 1
Fünfkirchen	14: 1

(33. 10777, 10864, 10848-P.)

4. ábra

a kincstár a bélyeg hiányos bélyegzéséből adódó kártól magát megvédje, minden postaigazgatóság saját területének hivatalainál egy tisztviselőt jelöljön ki, aki minden feladott vagy átmenő levelet pontosan ellenőrizzen és a postamestereket és postakiadókat, akik a bélyegek helytelen érvénytelenítésével hibát vétenek, feljegyezze. Az érintett postahivatalok a hanyagság első esetében szigorú megfedésben részesüljenek, minden ismétlődő esetben azonban 30 krajcártól kez-

dődő büntetést kapnak. Az előforduló eseteket foglalják jegyzékbe és 8 naponként a vezérigazgatóság II. kommunikációs osztályára haladéktalanul terjesszék fel. Más postaigazgatósághoz tartozó, büntetést érdemlő postahivatalt és postakiadóságot eljárás végett az illető igazgatósághoz kell jelenteni[5].

A zágrábi postaigazgatóság területéről októberi adatokat közöl a lap; Zágráb 5 : 1, Eszék 9 : 1, Károlyváros 11 : 1, Varasd 12 : 1, Zeng 21 : 1, Belovár 27 : 1, Fiume 37 : 1, Vukovár 66 : 1[6]. Hírt ad a nagyszebeni igazgatóság területéről, összehasonlítva szeptember és október hónapok adatait; Nagyszebenben 7 : 1, ugyanennyi volt októberben is. Kolozsvár 3 : 1-ről 4 : 1-re, Brassó szeptemberi 52 : 1-es aránya októberre 70 : 1-re javult. Az egész igazgatóság területén 6 : 1-ről októberre 7 : 1-re változott a bélyeggel ellátott és a bélyeg nélküli küldemények aránya[7]. Feltűnő, hogy a távol fekvő nagyhivatalok bélyegfelhasználási aránya sok esetben messze meghaladja a birodalmi fővárosét, ahol több magánszemély is foglalkozott a bélyegek árusításával, ami után jutalékot kaptak.

A bélyegjutalék elszámolására elég későn, novemberben rendelkeztek: „Előforduló érdeklődésre, hogyan történjen a levélbélyeg eladási százalék megállapítása, a közlekedési vezérigazgatóság közli: a százalékos jutalékról nyugták kiállítása nem szükséges, hogy mégis az elszámolás a napi számadásban valóban elkülönüljön, a következőképpen kell eljárni. Az árusító hivatal minden napi számadás végén a magáneladás helyesen számított összegét kiadhatja és a napi számadás végén kiadásba helyezi, egyidejűleg azonban a beszolgáltatás saldóján bevételként számolja el"[8].

Postai dolgozó árusítási jutalékot nem kaphatott, a magánárusítok jutaléka 1% körül lehetett[9]. A magánárus árusítási engedélyét az illetékes postaigazgatóság adta ki megfelelő előírások betartása mellett. A levéljegyzék jogtalan árusítóját 5-50 ft. pénzbírsággal büntették[10].

A bélyegforgalom növelése érdekében szaporították a levélgyűjtő-szekrények számát. A levélszekrényeket előszeretettel helyezték el a bélyegárusok helyiségeiben. Megtudjuk a lapból, hogy Grác tartományi székhelyen 18 levélgyűjtő-szekrény és 15 bélyeg-eladóhely működött. A levélszekrényt ürítő kisegítő levélhordók számát kettővel növelték, és fokozatosabban kívánják ellenőriztetni a levélgyűjtő-szekrények ürítését[11]. Prágában újabb 9 bélyegárust állítottak munkába, ebből 8 kereskedő 1 pedig lottógyűjtő[12]. A nagyszebeni postaigazgatóság — írja a lap — Nagyszebenben a közönség kényelmére 3 kereskedőt 1 dohányárust bízott meg a levélbélyegek árusításával, és helyiségükben egyidejűleg levélgyűjtő-szekrényt helyeztek el. A levelek átvétele ezekből a szekrényekből zárostáskás postaszolga útján összhangban van a postára adás határidejével, délelőtt háromnegyed 11 és este 5 órával. A bélyegvásárlás során megismerhetik a levéldíjszabásra, a viteldíjakra vonatkozó rendeleteket, azonkívül a nagyszebeni kézbesítő körzeti kimutatást, valamint Nagyszebentől 10 és 20 mérföldre fekvő helyeket feltüntető jegyzéket[13].

A Borsod megyei gazdasági kommisszariatus 1852. február 9-én jegyzékben hívta fel Miskolc város magisztrátusát, hogy szükség szerint állítsanak fel dohány- és bélyegárus helyeket a városban, hivatkozva a kereskedelmi miniszter vonatkozó rendeletére. Egyidejűleg szabályozza a tanács az üzletek, hétköznap, vasár- és ünnepnapi nyitvatartását és gondoskodjon a közönség tájékoztatásáról[14].

Úgy látszik, hogy a bélyegek keletbélyegzővel történő érvénytelenítése tárgyában október 31-én kiadott rendelet nem érte el a kellő hatást, rövid időn belül a rendelkezést tovább szigorították. A postamestereket utasították; minden náluk feladott, akár saját kézbesítő körzetébe leadandó, vagy továbbmenő kötegbe került levelet, hogy a postajövedék megrövidítését a levéljegyek ismételt felhasználása által elkerüljék és a szabályszerű kezelésre vonatkozó előírás betartása

ellenőrizhető legyen, a bélyeg használhatatlanná tételével (Obliteration) lebélyegezzék. Elrendelték az átmenő levelek egyenkénti ellenőrzését. A hiányos vagy elmulasztott átbélyezésért első ízben minden egyes le nem bélyegzett levél- vagy hírlapjegyért 50 krajcár, másod ízben 1 ft. bírságot róttak ki[15].

JEGYZETEK

1. Verordnungsblatt für Posten Eisenbahnbetrieb und Telegraphen 1850. III. kötet (továbbiakban VB.) 18., 23., 30., 34. és 37. sz.
2. VB. III. k. 45. sz. 193. o.
3. VB. III. k. 51. sz. 212. o.
4. VB. III. k. 87. sz. 305. o.
5. VB. III. k. 54. sz. 219. o.
6. VB. III. k. 81. sz. 293. o.
7. VB. III. k. 83. sz. 297. o.
8. VB. III. k. 58. sz. 229. o.
9. VB. III. k. 58. sz. 230. o. valamint Posta Rendeletek Tára 1878. 237. o. Az osztrák postaügyi kézikönyve szerint a kiegyezés előtt 2000 frt értékű levéljegyek és levélborítékok eladása után 2%, ezen felül 6000 frt-nyi összeg után 1%, azon túl 8000 frt összeg után ½ volt a jutalék. Reisenhoffer Rudolf: Osztrák postaügy kézikönyve. Kolozsvár, 1864.
10. VB. II. k. 15. sz. 445. o.
11. VB. III. k. 57. sz. 226. o.
12. VB. III. k. 56. sz. 223. o.
13. VB. III. k. 81. sz. 293. o.
14. Miskolc város Iratai 224/1852. sz.
15. VB. III. k. 58. sz. 229. és VB. 1851. 10. sz. 39. o.

DR. REND FERENC
1910—1983

Hosszan tartó betegeskedés után, 73 éves korában elhunyt dr. Rend Ferenc, a MABÉOSZ Tudományos munkaközösségének egykori elnöke, a Magyar Bélyegek Monográfiájának egyik megalkotója, a magyar bélyeg kíváló ismerője.

Klasszikus bélyegeink világa éppoly közel állt hozzá, mint filatéliánk számos felderítetlen, vagy csak kevéssé ismert területe, mint például az ún. „megszállási" kiadások, vagy hírlapilleték-bélyegeink. Egyik legképzettebb markológusunk volt, aki az elsők között terjesztette ki a klasszikus filatélia jegyeit korunk bélyeggyűjtési elemeire. Szakíróként, kiállítóként, szakértőként egyaránt a magyar bélyeg hírnevét és bélyeggyűjtésünk tekintélyét szolgálta, mind külföldön, mind itthon. A MABÉOSZ Tudományos munkaközössége elnökeként jelentős szerepet vállalt nemzedéke tudásának továbbadásában. Az utóbbi években egészségi állapotának romlása ezt egyre nehezebbé tette, a bélyeggyűjtés mégis élete egyik legfontosabb, felesége halála után talán egyetlen fontos eleme maradt.

Halála nagy vesztesége a filatéliának, hiszen személyében a magyar bélyeggyűjtés egyik „nagy öregje" távozott el körünkből. Tudásának, a bélyeg iránti szeretetének szétszórt magvait ápolni mindannyiunk feladata, barátainak, gyűjtőtársainak, és azoknak is, akik nem ismerték szellemes, sziporkázó egyéniségét, de szellemi hagyatékának mégis örökösei: minden magyar bélyeggyűjtőnek.

Levélborítékrajzú krajcáros bélyegeink fogazatkülönlegességei

HARKÁNYI ISTVÁN

I. RÉSZ

A levélborítékrajzú bélyegek között olyan sok különlegességet találhatunk, mint talán semmilyen más — magyar vagy külföldi — kiadásnál sem. Közöttük vannak a legnagyobb ritkaságok közé tartozó $9^1/_2$-es fogazatú bélyegek, az egyenes állású, továbbá a fordított állású kettősnyomatok.

Ebben a cikkben a fontosabb, gyűjtésre érdemes fogazat-különlegességekről szólunk. Az ismertetés sorrendje nem jelent értékelési sorrendet.

Az 1874-ben kibocsátott levélborítékrajzú bélyegek egy része $9^1/_2$-es fogazással készült. Ezek a bélyegek a legritkább levélborítékrajzú bélyegek és egyúttal a legnagyobb magyar bélyegritkaságok közé sorolhatók.

A $9^1/_2$: 13-as szabálytalan vegyes fogazatú bélyegek valószínűleg úgy keletkeztek, hogy a 13-as tűosztású fogazógéppel fogazott bélyegív fogazatlanul maradt bélyegközét fogazták le $9^1/_2$-es tűosztású géppel, amelyet az okmánybélyegek fogazásához használtak.

Talán mondani sem kell, hogy az egészében vagy részben $9^1/_2$-es fogazású bélyegek között nagyon sok a fogazathamisítvány. Sok olyan bélyeget is hamisítanak, amely valódi $9^1/_2$-es fogazattal nem is létezik.

Az 1. ábrán teljes levélen látható egy szabálytalan vegyes fogazatú* — 13 : 13 : $9^1/_2$: 13 — 3 krajcáros bélyeg (a Bélyegmúzeum anyagából).

Szabálytalan vegyes fogazatok

Bár az említett, egy oldalukon $9^1/_2$-es fogazatú bélyegek léteznek, a gyűjtők számára gyakorlatilag csak az 1880-ban üzembeállított $11^1/_2$-es és az 1880 előtt is használt 13-as fogazógép együttes használata szolgáltatta a vegyes fogazás különlegességeit.**

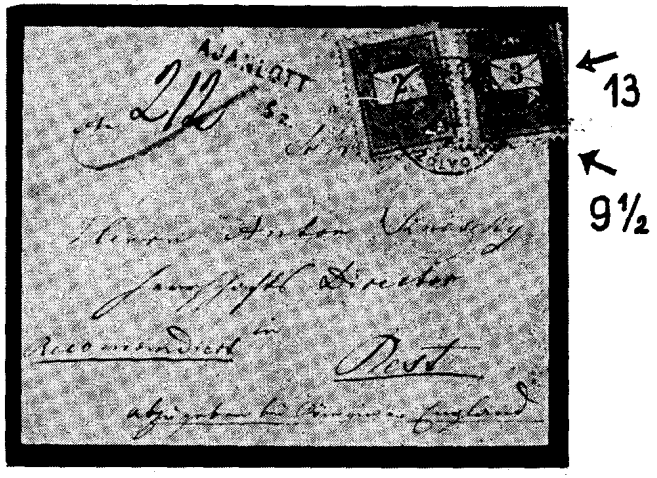
A *szabályos vegyes fogazatok* úgy keletkeztek, hogy a 13-as és $11^1/_2$-es fogazógép együttes használata idején a függőleges lyuksort más tűosztású (pl. $11^1/_2$-es) fogazógépen készítették, mint a vízszintes lyuksort (példánkban 13-as tűosztású gépen).

Szabálytalan vegyes fogazásról akkor beszélünk, amikor a bélyeg *két szomszédos oldalán vagy három oldalán azonos* fogazatú.

Előfordult, hogy valamilyen okból (gépmeghibásodás, esetleg nagyon sürgős elintézni való) a részben lefogazott ív fogazását egy más tűosztású gépen foly-

* Szabályos vegyes fogazatok jelölésénél az első fogsűrűség a vízszintes, a második a függőleges oldalakra vonatkozik. Szabálytalan vegyes fogazatoknál az oldalak fogsűrűségei a felső vízszintes oldallal kezdve, az óramutató járásával egyezően haladva vannak megadva.

** A 13-as fogazat $12^1/_2$—$13^1/_2$ között váltakozhat, a $11^1/_2$-es pedig egy-két tizedet ingadozhat.

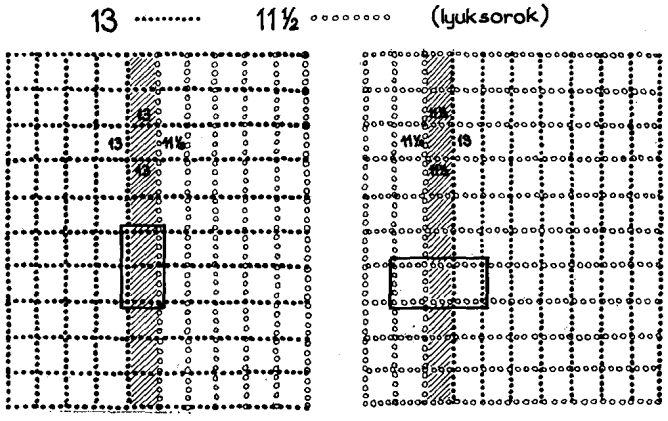

1. ábra

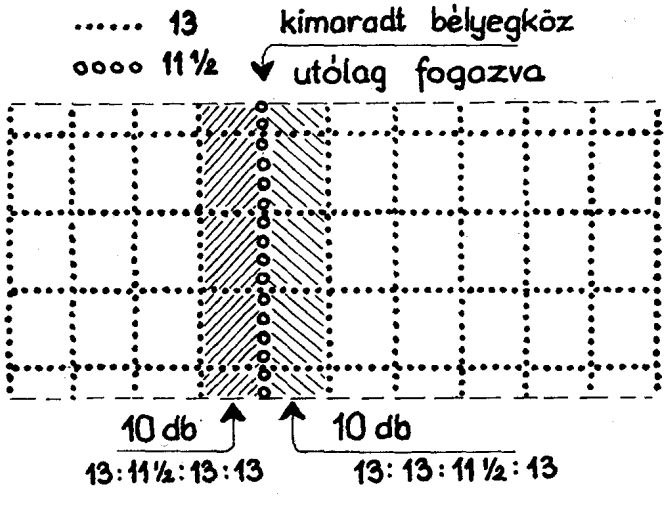
tatták, így az íven egyszer egymás mellett $11^1/_2$-es és 13-as párhuzamos lyuksor keletkezett. A 2/a ábrán látható, hogy ha a gépváltás a függőleges lyukakat érinti, és a vízszintes foglyukak pl. a 13-as fogazógépen készültek, egy függőleges sorban (oszlopban) a bélyegek 13 : $11^1/_2$: 13 : 13-as szabálytalan vegyes fogazatúak. A 2/b ábrán ugyanezt mutatjuk be $11^1/_2$-es vízszintes fogazás esetén, ahol ugyanezeknek a bélyegeknek a fogazata $11^1/_2$: 13 : $11^1/_2$: $11^1/_2$.

A szabálytalan vegyes fogazatú bélyegek keletkezésének egyik módja tehát az, hogy a bélyegív fogazása közben az azonos irányú (vízszintes vagy függőleges) lyuksorok előállításánál olyan fogazógép-váltás történjen, amelynél a gépek tűelosztása eltérő ($11^1/_2$-es és 13-as).

Az egyik irányú lyuksor lyukasztásának más tűosztású gépen való folytatása ritkán fordult elő, és akkor is csak 10 db bélyeg — egy vízszintes vagy függőleges sor — lett szabálytalan vegyes fogazatú. Emiatt a szabálytalan vegyes fogazatú bélyegek (valódi fogazattal) nagyon ritkák.

2/a és 2/b ábra

3. ábra

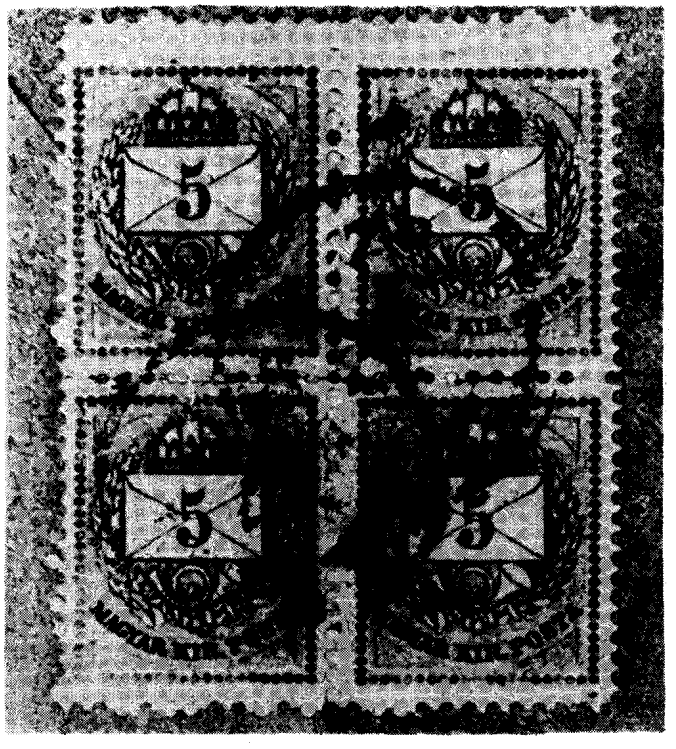

4. ábra

A szabálytalan vegyes fogazat úgy is létrejöhetett, hogy egy bélyegköz fogazatlanul maradt (lásd: Középen fogazatlan párok), ezt az ellenőrzés észrevette és pótolta. Ha a pótlólagos lefogazást más osztású fogazógépen végezték, mint a már előzőleg lefogazott sorokat, akkor 20 db (két egymás melletti sor vagy oszlop) szabálytalan vegyes fogazatú bélyeg keletkezett (3. ábra).

Az így keletkezett szabálytalan vegyes fogazatú egyes bélyeg semmiben sem különbözik a fogazógép-váltás során létrejött vegyes fogazatú bélyegtől. Az összefüggéseket vizsgálva azonban nagyon valószínű, hogy a fogazógép-váltás sokkal több ilyen bélyeget eredményezett, mint a pótlólagos fogazás. Az előbbiből több összefüggést ismerek, míg a pótlólagos fogazású bélyegekből egyet sem.

A szabálytalan vegyes fogazatú bélyegek összefüggései rendkívül ritkák, akár a 2/a ábrán jelölt függőleges pár, akár a szabályos vegyes fogazatú vagy nem vegyes fogazatú bélyegekkel való összefüggéseik, vagy éppen mind a három eltérő fogazatú bélyegből álló összefüggés, amit a 2/b ábrán jelöltük, a 4. ábrán pedig illusztrálunk. A hármas csík baloldali bélyege

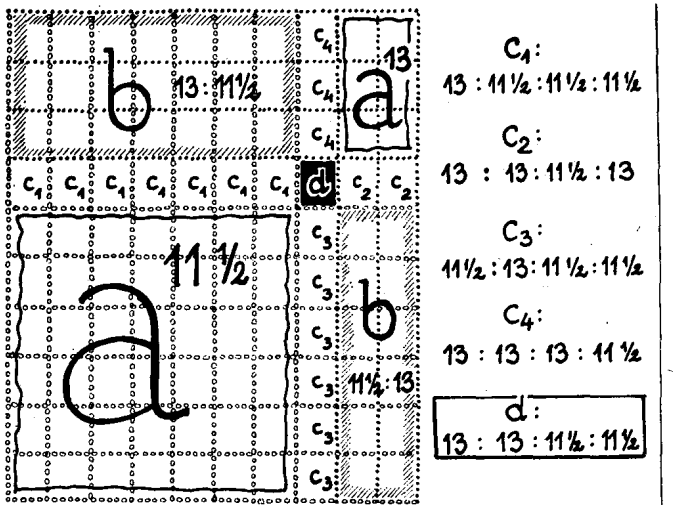

5. ábra

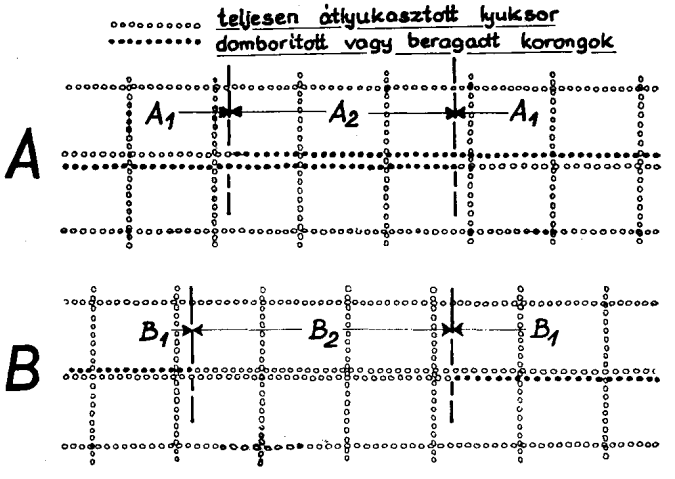
$11^1/_2$-es fogazatú, a középső bélyeg $11^1/_2 : 13 : 11^1/_2 : 11^1/_2$ szabálytalan vegyes fogazatú, a jobboldali pedig $11^1/_2 : 13$ szabályos vegyes fogazatú.

A fenti összefüggés-típusok darabon vagy teljesen (levél stb.) fokozottan értékesek. Az 5. ábra egy levélhátoldalon lévő, szabálytalan vegyes és szabályos vegyes fogazatú bélyegekből álló négyes tömböt mutat be: a két baloldali bélyeg $11^1/_2 : 13 : 11^1/_2 : 11^1/_2$ szabálytalan, a két jobboldali pedig $11^1/_2 : 13$ szabályos vegyes fogazatú.

Elméletileg nem kizárt annak a lehetősége, hogy

6. ábra

7. ábra

ugyanazon az íven mind a vízszintes, mind a függőleges lyuksor fogazásánál áthelyezték az ívet más tűosztású gépre. Ekkor a 6. ábrán vázlatosan jelölt fogazatok keletkezhettek: kétféle ($11^1/_2$-es és 13-as), minden oldalukon azonos fogazatú bélyegek (a), kétféle, szabályos vegyes fogazatú bélyegek (b) és ugyancsak kétféle szabálytalan vegyes fogazatú (c) bélyegek. Mindössze *egyetlen* bélyeg van (d), amelynek fogazata olyan szabálytalan vegyes fogazat, amelynél két-két szomszédos oldal fogazata azonos.

Régebbi (pl. 1954-es) árjegyzékekben történt említés ilyen, két szomszédos oldalon azonos fogazatú bélyegről, e cikk szerzője azonban ilyet csak hamisított fogazattal látott. Ha ilyen igazoltan valódi bélyeg is előfordulna, az a legnagyobb fogazási ritkaságok közé tartozna. Egy ilyen fogazat előfordulási valószínűsége a szokványos szabálytalan vegyes fogazatú bélyeg előfordulási valószínűsége négyzetének a tizede (az utóbbiból tíz, az előbbiből csak egy keletkezik egy íven). Azaz, ha pl. azt feltételezzük, hogy minden ezredik ívnél jön létre olyan íváthelyezés, amelynél az egyik irányban részben fogazott bélyegív más tűosztású fogazógépre került, akkor a két szomszédos oldalon azonos fogazatú bélyeg előfordulási valószínűsége

$$\frac{1}{10} \cdot \left(\frac{1}{10\,000}\right)^2 = \frac{1}{1\,000\,000\,000}$$

azaz egy ezermilliomod. Ha minden századik ívnél történt volna gépváltás, az előfordulási valószínűsége még akkor is csak egy tízmilliomod, olyan kicsi, hogy az előfordulást gyakorlatilag lehetetlennek kell tartanunk. Ha esetleg keletkezett is ilyen fogazat, akkor is csak néhány példány létezhet belőle. Így a két szomszédos oldalon azonos lyukosztású szabálytalan vegyes fogazatú bélyegek létezését *kétkedéssel kell fogadnunk.*

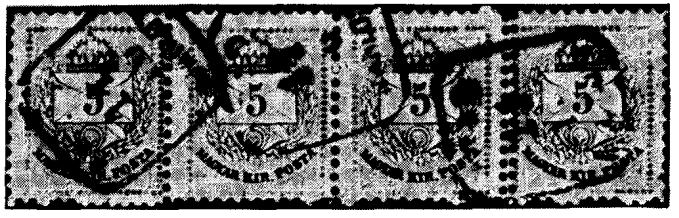
8. ábra

Kettősfogazatok

Kettősfogazatok vonalfogazatú bélyegeknél

A kettősfogazatok csak kivételesen mutatkoznak tisztán, így az olykor külföldi árverési jegyzékekben megjelenő, teljesen átütött kettősfogazat-összefüggéseknél felmerül a gyanú, hogy azokat filatéliai célzattal „gyártották".

Általában azért került sor egy bélyegköz kétszeri lyukasztására, mert az első lyuksor valamilyen szempontból kifogásolható volt, vagy erősen behatolt a bélyegképbe, vagy nem ütötte át végig az ívet. Az ebből adódó lehetőségeket a 7. ábra szemlélteti. A felső (A) ábra olyan esetet mutat be, amelynél a fogazótűk a bélyegívnek csak kisebb részét lyukasztották át egészen, a nagyobbik részét csak domborították, azaz a lyukakból nem estek ki a papírkorongocskák. Az ívet megfordítva ugyanez történt, így az ív középső részén ki nem lyukasztott rész maradt, azaz kétsoros domborított rész keletkezett. Tehát az ív szélső részein lyuksor és domborítás volt a bélyegközben, a középső részén pedig kettős domborítás. Ilyen domborított kettősfogazat van a 8. ábrán látható 1881-es kiadású $11^1/_2$-es fogazatú hármascsík második függőleges bélyegközében.

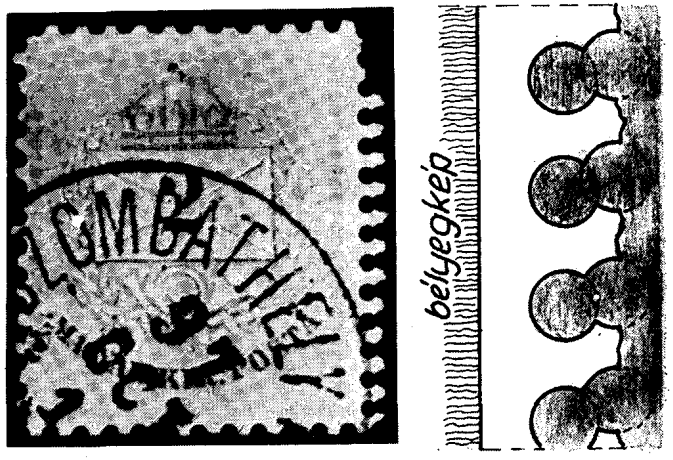
9. ábra

A 7. ábra alsó része (B) olyan esetet szemléltet, ahol a fogazógép az ív hosszának több mint felét átlyukasztotta és a kisebbik részét domborította. Ekkor az ív szélein — az előbbi esettel teljesen azonosan — egy teljesen átlyukasztott lyuksor és egy domborítás keletkezett, az ív középső részén viszont teljesen átlyukasztott kettős lyuksor jött létre. Ilyen kettősfogazatot mutat be a 9. ábrán látható négyescsík, amelynek harmadik bélyegközében teljesen átlyukasztott kettősfogazat van.

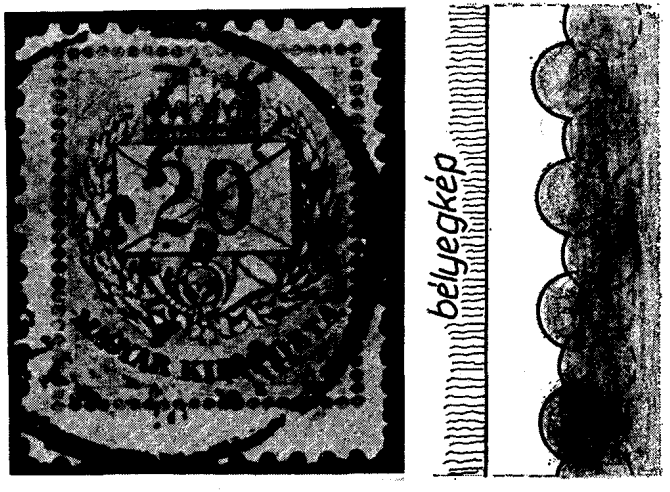
Természetesen a fent tárgyalt jelenség mind függőleges irányú lyuksornál, mind vízszintesnél előállhatott. Ugyanígy nem szükségszerűen lyukasztottak minden bélyegközben kétszer, hanem csak akkor, ha arra szükség volt. A teljesen átlyukasztott és a domborított fogazat határa is csak kivételesen esik a bélyeg sarkára, ezért az átmeneteknél olyan kettősfogazatok is keletkeztek, amelyeknél egy bélyeg egyik oldala részben két teljesen átlyukasztott lyuksorból áll, részben átlyukasztott és domborított lyuksorból; vagy részben kettős, domborított lyuksorból, részben átlyukasztott és domborított lyuksorból.

Bonyolítja a helyzetet az is, hogy az egymás mellett levő lyuksorok sem mindig párhuzamosak (illetve csak kivételesen azok), például a *9. ábrán* látható négyescsík kettősfogazatánál keresztezik is egymást. Így állnak elő az *egybeszakadó kettősfogazatok.*

Az egyes bélyegekre az íven előállított kettősfogazatnak csak kis része esik, így a fent említett változatok mellett *a bélyegív szétválasztásakor* újabb, nem

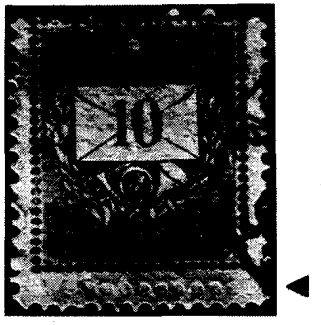

10. ábra

11. ábra

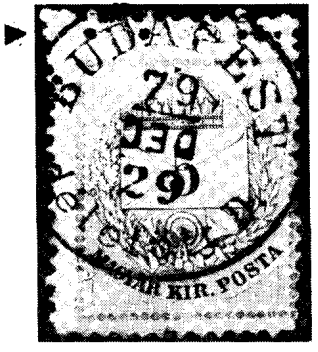
a teljes bélyegoldalra kiterjedő kettősfogazat-változatok állhatnak elő. A szétválasztásnál keletkező, nem a teljes bélyegoldalra kiterjedő kettősfogazatok azonban a kettősfogazat hosszának és a teljes bélyegoldalhossznak az arányában csökkent értékűek.

12. ábra

Az egymást keresztező lyuksorok esetén is az eddig tárgyalt esetek fordulhatnak elő, de természetesen a lyuksorok nem párhuzamosak, és kereszteződésük mentén azok egybe is szakadnak, ahogy az a *9. ábrán* bemutatott kettősfogazat felső részén megfigyelhető. A két lyuksor köreinek egymáshoz viszonyított helyzete alapján *kétféle egybeszakadó kettősfogazatot* különböztethetünk meg, aszerint, hogy a lyuksorok körei *egy* szomszédos körrel szakadnak össze, vagy *kettővel.* Ha az egyik lyuksor körei egy-egy szomszédos lyukkörrel szakadnak össze, akkor a *10. ábra* szerinti megnyúlt fogak alakulnak ki, ezeket *hosszúfogaknak* nevezhetjük. Ha viszont a bélyegek két-két szomszédos lyukkörrel szakadnak össze, azaz ha az egybeszakadó lyuksorok egymáshoz viszonyított helyzete a *11. ábra* szerinti, akkor csak egészen apró kiszögelések maradnak a bélyeg szélén, ezeket *aprófogaknak* nevezhetjük.

Ha az egybeszakadó lyuksorok lényegében párhuzamosak, a hosszúfogak akkor is előállhatnak, aprófogak esetében viszont a kettősfogazat mentén kettéesne a bélyegív. Azt, hogy ilyen esetben az ívet továbbították-e a postahivataloknak, nem tudjuk, de ez a továbbiak szempontjából nem is lényeges. A 7. áb-

13. ábra

14., 15. ábra

rán az egyszerűség kedvéért párhuzamos lyuksorokat tüntettünk fel.

A hosszúfogakat a fog iránya szerint vizsgálva azok csak kivételesen merőlegesek a bélyegoldalra, de ez a körülmény sem az osztályozást, sem a kettősfogazatok értékelését nem befolyásolja.

A fentiek alapján az alábbi kettősfogazat-változatokat különböztethetjük meg:

16. ábra

17. ábra

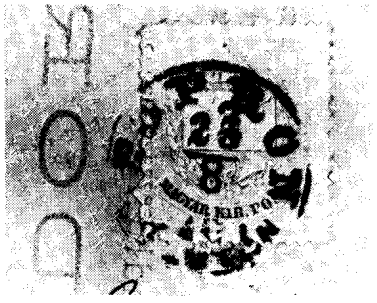

18. ábra

19. ábra

1. Mindkét lyuksor domborított (8. ábra)
2. Az egyik lyuksor domborított, a másik részben domborított, részben átlyukasztott
3. Az egyik lyuksor domborított, a másik átlyukasztott (12. ábra)
4. Mindkét lyuksor részlegesen átlyukasztott (13. ábra)
5. Az egyik lyuksor átlyukasztott, a másik részben domborított, részben átlyukasztott (14. ábra)
6. Mindkét lyuksor teljesen átlyukasztott (15. ábra)
7. Az egyik lyuksor a bélyegképben, a másik a bélyegközben van, az átlyukasztás mértéke szerint valamelyik fenti esetnek megfelelően (16. ábra)
8. Hármas lyuksor bármilyen kombinációban (17. ábra)
9. Egybeszakadó kettősfogazat hosszúfogakkal (10. ábra)
10. Egybeszakadó kettősfogazat aprófogakkal (11. ábra)
11. Egybeszakadó kettősfogazat részben hosszúfogakkal, részben aprófogakkal

20. ábra

12. Részben kettősfogazat, részben egybeszakadó kettősfogazat hosszúfogakkal (9. ábra)

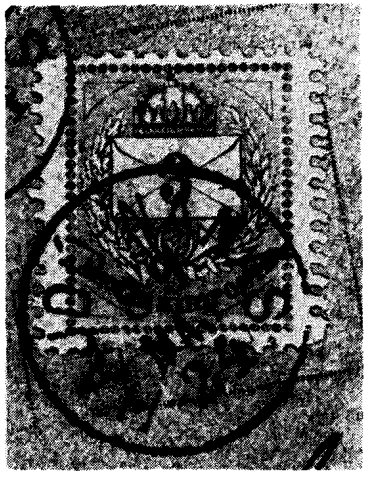
13. Részben kettősfogazat, részben egybeszakadó kettősfogazat aprófogakkal

A 9-13. alatt jelzett eseteknél is előfordulhat az 1-6. alatti ismertetett fogazatváltozat-kombinációk némelyike.

A kettősfogazat az 1881-es kiadáson a leggyakoribb, az 1874-es kiadáson ritkább, az 1888-as kiadáson kifejezetten ritka, a későbbi kiadásokon esetleges. A *18. ábra* kettősfogazatú 1888-as 1 kr-ost, a *19. ábra* pedig 1888-as aprófogú 24 kr-ost mutat be.

Természetesen a kettősfogazat sokszorosan többet ér összefüggéseken és teljes küldeményeken, és kivágatokon is fokozottan meg kell becsülni. Egy nyomtatványon lévő 1874-es kettősfogazatú 2 krajcárost mutat be a *20. ábra*, a *21. ábra* pedig egy 1881-es 3 krajcárost értéklevélen, hosszúfogú egybeszakadó kettősfogazattal. A *22. ábrán* 1874-es $11^1/_2$-es fogazatú négyestömb látható, egyik bélyege kettősfogazatú, egy másik pedig részben (félig) kettősfogazatú.

Megjegyezzük, hogy az egybeszakadó kettősfogazat elnevezésére helytelenül használt „egérfogazat" a német „Mauszähnung" tükörszava, a gyémántfogazat pedig az angol „diamond perforation" téves fordítása.

21. ábra

A „diamond" szó ugyanis ebben az esetben nem gyémántot, hanem rombuszt jelent. E félreértést okozó elnevezéseket kerüljük.

Kettősfogazat fésűsfogú bélyegeknél

Bár a fésűsfogazat előállításához használt fogazógépek a fogazandó ív pontos továbbítását is hivatottak voltak végezni, ez a továbbítás nem mindig volt kifogástalan, mint azt főleg a rövidre, illetve hosszúra fogazott bélyegeknél látni fogjuk. Olykor — ritkábban — a bélyegívek vagy a fogazófésű egymáshoz viszonyított oldalirányú elmozdulása is megtörtént.

A *23. ábrán* látható tizes tömb középső bélyegpárjának fogazata 0,2 mm-rel jobbra tolódott a felette lévő bélyegpárhoz képest, egyúttal 0,7 mm-rel rövidebbre is lett fogazva a szokványosnál (lásd „Rendkívüli méretek fésűsfogazatú bélyegeknél" c. fejezetet a következő folytatásban). Az összesen 0,5 mm-es jobbratolódás eredményeképpen a foglyuksor a tizes

22. ábra

23. ábra

tömb legfelső párjánál a baloldali bélyeg közelében van, míg a legalsó párnál a jobboldali bélyeg közelébe esik. Hasonló fogazási rendellenességeket a nagyobb mennyiségű bélyegtömbbel rendelkező gyűjtőtársak is találhatnak anyagukban.

Ha a bélyegív továbbítása nem történt meg (pl. a bélyegív valamiben megakadt), és egyidejűleg a bélyegív vagy fogazófésű fent leírt oldalirányú elmozdulása is megtörtént, akkor a fogazófésű az előzőleg

24. ábra

már lefogazott bélyegsort (10 bélyeget) újrafogazta; így a bélyegek függőleges oldalain hosszúfogak (egybeszakadó kettősfogazat) keletkeztek, a bélyegek alsó szélén pedig aprófogak jöttek létre. Ha a fogazófésű oldalirányú elmozdulása 1-1,1 mm-nél — a foglyuk átmérőjénél — nagyobb volt, akkor szokványos kettősfogazat keletkezett.

A bélyegek alsó szélén csaknem mindig aprófogak keletkeztek, csak abban az egészen kivételes esetben állt volna elő szokványos (nem kettős) fogazat, ha a fogazófésű és a bélyegív relatív elmozdulása 1,67 mm lett volna, azaz pontosan megegyezett volna a vízszintes fogazat tűosztásával, ami a 12-es fogazatnál 1,67 mm.

A bélyegíven a fent leírt módon keletkezett kettősfogazatú bélyegek vízszintes (aprófogazatú) oldalaival érintkező alsó sor (10 bélyeg) felső oldalai természetesen szintén aprófogúak.

A fent tárgyalt kétszer fogazott fésűsfogazatú bélyegek *nagyon ritkák.* A 24. ábrán egy levélhátoldalon lévő, vízszintes oldalain kettősfogazatú bélyeg látható (a fogazatot sötét tónusozással emeltük ki).

Három oldalán kettősfogazatú bélyeget nem tudunk bemutatni.

(Folytatjuk)

Az első magyar interkontinentális légiposta

NAGY FERENC

A vesztett háború, majd az ezt követő trianoni békeszerződés a repülésre vonatkozó tiltó és korlátozó rendelkezéseivel rendkívüli módon megnehezítette a magyar légiforgalom és ezzel együtt a magyar légiposta kibontakozását. Ezért légiforgalmi járataink csak a közeli országokba irányultak, így az akkor távoli országokba vagy földrészekre irányuló légipostákat csak a Budapestet érintő légijáratok vették fel, vagy adták le, melyek ezeket a távolsági vonalakat fenntartották. Elsősorban a Párizst Bukaresttel összekötő, francia—román érdekeltségekhez tartozó gépeket vették igénybe e célra.

A magyar repülés fejlődése és a légiposta kibontakozása azonban csak az 1920-as évek végén indulhatott meg, amikor az ún. „Párizsi egyezmény" a békeszerződések repülésre vonatkozó rendelkezésein enyhített. Ennek a hőskornak, a magyar légiposta kialakulásának Magyarországon — a világ többi országaihoz képest — eléggé későn meginduló pionír időszakának egy nagyon érdekes és rendkívüli epizódjával foglalkozik írásunk.

A két világháború között a magyar légiforgalomnak tengerentúli, vagy más kontinensre vezető vonalai nem voltak. Interkontinentális magyar légipostaszállításra először csak akkor kerülhetett sor, amikor 1933-ban két magyar pilóta: Bánhidi Antal és Bisits Tibor arra vállalkozott, hogy a „Gerle" elnevezésű, 100 lóerős kis sportrepülőgéppel a Földközi-tengert körülrepüli. A két pilóta vállalta, hogy alkalmi légipostát is visz magával: *az első magyar tengerentúli légipostát.* Meg kell jegyeznünk, hogy az óceán átrepülése alkalmával 1931-ben Endresz György is hozott Amerikából alkalmi légipostát. De Endresz gépe nem volt magyar repülőgép. Gyártója a Lookheed gyár, tulajdonosa Szalay Emil, magyar származású, de amerikai állampolgár volt. A gép lajstromozása szintén amerikai volt és a postazsákot is az amerikai posta töltötte meg és zárolta.

A „Gerle" sikeresen megtett útjának hossza 12,258 km volt, és a közbenső pihenőkkel, látogatásokkal együtt 34 napig tartott. Február 19-én Budapestről elindulva, a nehéz téli időjárás miatt többször is végrehajtott kényszerleszállások miatt, 25-én érték el a Földközi-tengert. Majd Cannes, Marseille és Barcelona érintésével, 28-án a spanyolországi Alicante-ből elindulva, 2 óra 15 perces tenger feletti repülés után szálltak le Afrika földjére, Oranban. (1. sz. ábra)

A gép szabályos légipostát is vitt magával, de mielőtt ennek a postának részletes ismertetésére rátérnénk, a géppel, a „Gerle 13"-mal és annak tervezőjé-

1. ábra

vel és pilótájával a lehetőségeken belül részletesebben foglalkozunk.

A gépet Bánhidi Antal mérnök-pilóta tervezte és azt a Műegyetem Sportrepülő Egyesülete műhelyében építette meg. Bánhidi 1920-ban jött Erdélyből Budapestre, hogy beiratkozzék a Műegyetemre. Gyakorlati kiképzésére a közben életbe lépett tilalmi rendelkezések miatt csak később kerülhetett sor, amikor Lampich Árpáddal együtt tervezett iskolarepülőgépen Endresz Györgytől, a későbbi híres magyar óceánrepülőtől gyakorlatilag is megtanult repülni.

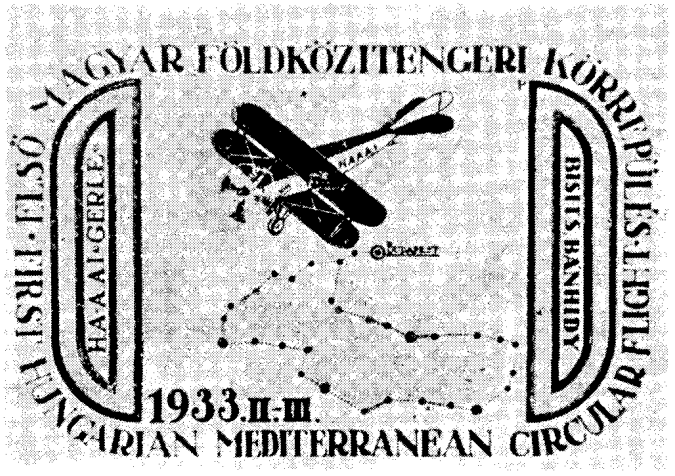
Korának egyik legnevesebb mérnökpilótája lett, aki kitűnt tehetségével, merészségével és különösen kezdeményezőkészségével. Jellemző Bánhidi tehetségének elismerésére, hogy a Magyar Aero Szövetség őt küldte Amerikába Endresz repülésének műszaki előkészítésére. Mint az események is igazolták, ezt a feladatát is teljes sikerrel végezte el.

Bánhidi pilóta-karrierje tulajdonképpen a kis „Róma" elnevezésű repülőgéppel végzett repülésével kezdődött, a kis együléses, egyfedelű géppel, amelybe egy 18 lóerős Thorockai-féle motort szereltek. A gépet Lampich Árpád tervezte 1925-ben és ugyancsak a Műegyetemi Sportrepülő Egyesület műhelye készítette el. Ezzel a géppel Kaszala Károly 1928. június 14-én Budapestről Poláig 517 km-es utat tett meg, majd innen Rómába repült. A gép ekkor kapta a Róma nevet. Mikor 1929-ben a Műegyetemi Sportrepülő Egyesület meghívást kapott a svédországi Karlstad városában rendezendő repülőkiállításra, Bánhidi ezzel a kis lélekvesztővel indult el Svédországba, közbeeső leszállásokkal. A kiállítás végeztével Svédországból Hollandiába repült, onnan tért vissza. A kis 200 kg-os géppel, mely tehát a legkisebb motoros repülőgépek kategóriájába tartozott, ez alkalommal több mint 5000 km-t repült. Ilyen kis géppel ekkora utat sem azelőtt, de még az azóta eltelt több mint 50 év alatt sem repült senki.

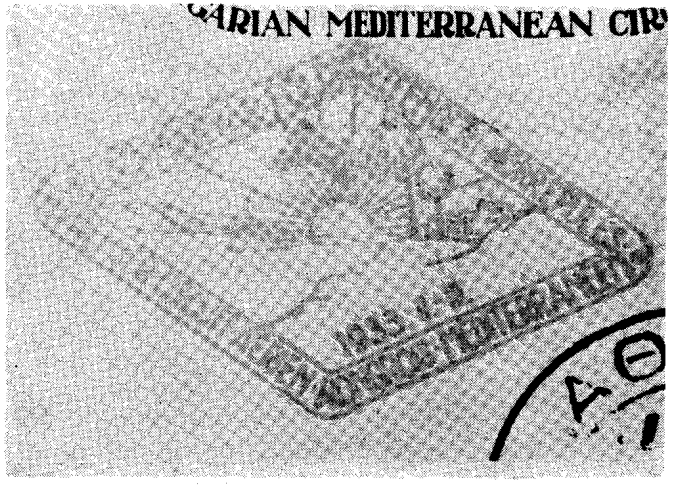
Ez után az útja után határozta el, hogy a szűkös anyagi helyzet miatt túrára, iskolára, gyakorlásra és műrepülésre egyaránt alkalmas „mindenes" gépet tervez.

A motor tervezését most is Thorockai vállalta el, de a menetközben felmerülő technikai nehézségek miatt ez a kitűzött időpontra nem készülhetett el, így egy angol gyártmányú, „GENET" típusú, 100 lóerős motort szereltek a gépbe, ami végig igazolta a választás helyességét.

A „Gerle" kétfedelű gép volt, két egymás mögötti beleépített pilótaüléssel. Önsúlya a beleszerelt műszerektől függően 430-480 kg, súlya a teljes terheléssel 980 kg, tehát a saját súlyának több mint a kétszeresével is tudott repülni. A legkisebb repülési sebessége 65 km/óra, legnagyobb vízszintes sebessége 165 km/óra, utazósebessége pedig 135 km/óra volt. Könnyű gép lévén, természetesen a sebességi adatokat hátszél, vagy ellenszél erősen befolyásolta. Az összeszerelt „Gerle" 7,25 m hosszú, 2,75 m magas, szárnyainak kiterjedése 8,95 m. A törzs vékony falú acélcsövekből készült, a

2. ábra

3. ábra

szárnyak vázának anyaga pedig fából, abból a meggondolásból kiindulva, hogy ez a gép leggyakrabban megsérülő része, s egy esetleges javításhoz a szükséges anyag bárhol könnyen beszerezhető legyen.

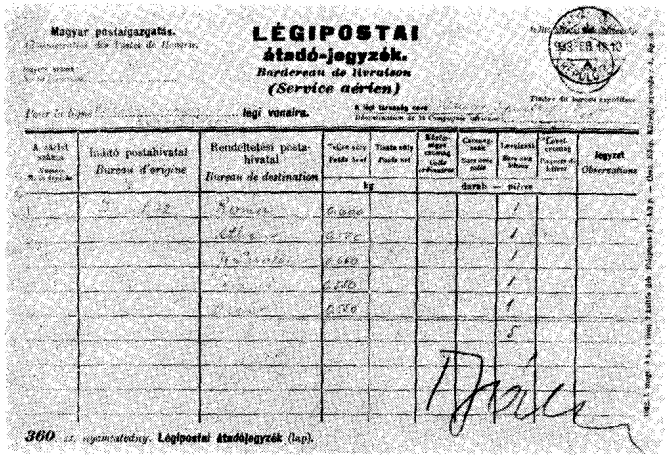
A Gerlék építését a már említett műhely vállalta és ezt tökéletesen oldotta meg. A 13-as szám nem valami kabala-, vagy szerencseszám, hanem azt jelenti, hogy ez volt a műhelyből kikerült tizenharmadik gép. (Gerléből ez volt a harmadik.)

Bánhidinak ezzel a típusú géppel messze tekintő tervei voltak. Meg szerette volna dönteni az akkor ebben a kategóriában érvényben levő 1300 km-es rekordot, mégpedig egy Budapest—Helsinki közötti, 1450 km-es repüléssel. Más irányú elfoglaltsága miatt azonban erre akkor nem kerülhetett sor.

Az 1932-es év szomorú esztendeje volt a magyar repülésnek: Endresz György és Bitay Gyula Rómában leszállás közben lezuhantak, amikor az Óceánrepülők kongresszusára repültek. A gép elégett és két utasa is ott lelte a halálát a szerencsétlenség színhelyén. Ezt követte a Gerle szerencsétlen próbarepülése Svédországba, majd az év őszén a neves pilóta, Kaszala Károly zuhant le és lelte halálát. Megrendült a repülés barátainak bizalma a magyar repülésben. Még a legbátrabbak is megrendülve álltak az események láttán: Hát a modern repüléstechnika nem ura a levegőnek?

Bánhidi a bizalom visszanyerése érdekében Bisits Tiborral különféle terveket vetett fel. Előbb egy nagyobb méretű túrát terveztek két géppel. A *fele* Földközi-tengert körülrepülő négyszemélyes útra gondoltak, de a különféle anyagi és technikai kérdések meggondolása után, egy egygépes, kétszemélyes *teljes* Földközi-tengeri körrepülés mellett döntöttek. Az előkészületek során bukkant fel egy légiposta-szállításnak a gondolata is.

A megteendő teljes utat 12 500 km-re tervezte Bánhidi. 1933. február 12-én akartak indulni. A tervezett repülési idő 100 repülőóra volt. Jellemző — részben a tervezés helyességére, részben a pilóták teljesítőképességére —, hogy a tervezett 100 repülőórát 100 óra és 22 perc alatt végezték el és a 12 500 km a kü-

Magyar postaigazgatás.

LÉGIPOSTAI
átadó-jegyzék.
Bordereau de livraison
(Service aérien)

légi vonalra.

A küldő postahivatal Bureau d'origine	Rendeltetési postahivatal Bureau de destination	Tiszta súly Poids net kg	Levelezési lapok Cartes postales	Levelezési lapok Cartes postales darab — pièces	Jegyzet Observations
[illegible]	[illegible]	6 000		1	
[illegible]	[illegible]	6 000		1	
[illegible]	[illegible]	6 000		1	
[illegible]	[illegible]	6 000		1	
[illegible]	[illegible]	6 000		1	
				5	

360 ex. nyomtatvány. Légipostai átadójegyzék (lap).

4. ábra

5. ábra

lönböző előre nem látható kitérőkkel és rövidítésekkel összesen 12 258 km lett. *Szinte abszolút pontosság! (2. ábra)*

A magyar posta az érdekes légi útra engedélyezte az alkalmi posta szállítását. A küldeményeket — kizárólag levelezőlapokat vettek fel — érdekes indítási és érkezési bélyegzővel látták el. A Magyarországon feladott lapokon indítási bélyegzőként szerepelt egy „Légiposta Budapest" köralakú helykelet-bélyegző, valamint egy borvörös színű, magyar és francia nyelvű, rombusz alakú alkalmi bélyegző „ELSŐ MAGYAR FÖLDKÖZI-TENGERI KÖRREPÜLÉS" szöveggel, valamint „1933 II.—III." dátummal. (3. ábra) A rombusz közepét illusztráció díszíti: partrészlet pálmákkal, vízen úszó hajó felett a Gerle, háttérben a felkelő nap. Sajnos ez a bélyegzés nagyon sok lapon alig, vagy egyáltalán nem olvasható. Kár volt ezt a szép témát nem nagyobb gonddal megszerkeszteni és alkalmazni. Szerencsére az érkezési bélyegzés — a Gerle a Milleneumi emlékmű felett — már aránylag szebben sikerült.

Ez utóbbi zöldeskék színű és a Milleneumi emlékmű felett szálló Gerlét ábrázolja a következő szöveggel: „ELSŐ MAGYAR FÖLDKÖZI-TENGERI KÖRREPÜLÉSRŐL GERLÉVEL ÉRKEZETT 1933. márc. 24." (lásd a 6. ábrát) A küldeményeket Magyarország bármely városába is lehetett címezni, öt postaállomáson keresztül. Ez a rendelkezés csak későn került nyilvánosságra, így a Magyarországról indított lapok majd mindegyikén csak budapesti bélyegzés szerepel.

A postát „Mátyásföld Repülőtér 1933. február 18." köralakú helykelet-bélyegzővel, szabályos „Légipostai átadó jegyzék" kíséretében vették át a pilóták. A jegyzéken Bánhidi aláírása szerepel mint átvevő. Összesen öt postazsákot vittek magukkal, mégpedig Oránba 550, Tripoliba 550, Jeruzsálembe 650, Athénba 550 és végül Rómába 600 gramm bruttó súlyban. (4. ábra)

Budapestről egy lap bérmentesítési díja 72 fillér volt, amelyet vagy a Budapest 4, vagy a Budapest 72 postahivatal érvénytelenített, de gyakori az olyan lap is, melyen mindkét bélyegzés szerepel.

6. ábra

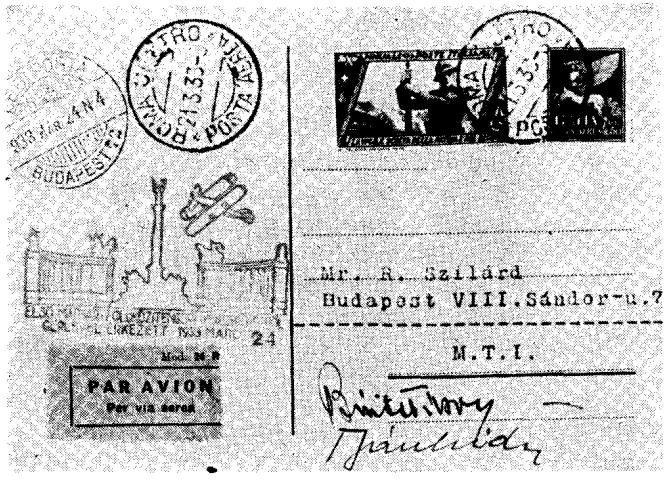
7. ábra

A postazsákokban azok a lapok voltak, melyek a már fent említett öt város valamelyikébe (Orán, Tripoli, Jeruzsálem, Athén, Róma), mint „Poste restante" küldemények voltak címezve. Ezeket a célállomáson az ottani postahivatal bontotta fel és látta el érkezési bélyegzővel. Onnan azután ugyancsak a Gerlével — de már nem a postazsákban, hanem mint a pilóták magáncsomagjai — tették meg az út hátralevő részét Budapestre, a feladóhoz. Ezt a „Filatéliai Kurir" akkori száma ugyan másként írja le, de nekünk talán mégis Bánhidi Antal visszaemlékezéseit kell elfogadnunk. A zsákokba azok a lapok kerültek, melyeket a tulajdonosaik legtöbbször maguknak címezték meg és eddig a pilóták magáncsomagjaiban voltak. Ezeket az öt állomás mindegyikében az ottani érvényben levő bélyegekkel bérmentesítettek és az ottani postabélyegzővel láttak el.

A „Gerle 13" indulása február 16-ra volt tervezve, amit a téli rossz időjárás miatt előbb 18-ra halasztottak. A start végül 19-én vasárnap délelőtt történt, bár az időjárásjelentések még mindig kedvezőtlenek voltak. Az első leszállóhelyük éppen ezért kényszerből Klagenfurt volt. Az első postaállomásra, Oranba a kedvezőtlen időjárás miatt csak 28-án érkezett meg a gép. A postát az ottani postahivatal 28-2.33 kerek bélyegzővel érkeztette. Kétféle bélyegző is ismeretes: „Oran-Oran", valamint „Oran R. P. — Oran" változatban. (5. ábra)

Oranból március 1-én reggel indult a gép, miután felvette a postát. Algírban és Tuniszban töltött éjszaka után 3-án, öt óra tizenötkor érkeztek meg Tripoliba. A tripoli-i érkezési bélyegző szövege: POSTA AEREA-TRIPOLI D'AFRICA 3.3.33.

Míg Tripoliban simán ment a posta elintézése, annál nehezebb volt az Jeruzsálemben. Súlyosbította a helyzetet, hogy a város közvetlen közelében nem volt alkalmas repülőtér, így a Ghaza mellett levő repülőteret kellett igénybe venniük. Így fordult elő, hogy amikor a jeruzsálemi postahivatalban a visszahozandó postáért jelentkeztek, az még nem volt készen. Annyira nem, hogy míg a Gerle már március 24-én megérkezett Budapestre, a Jeruzsálemben maradt lapok csak három hónap múlva, június 24-én, hosszú és

8. ábra

viszontagságos utazás után értek haza. A lapokon tégla alakú keretbélyegző van: „Despatshed after departure of the plane „Gerle 13".

Amikor a pilóták látták a reménytelen helyzetet, ki-ki a saját pénzéből vásárolt ott a postán egy csomó levelezőlapot, amit ezután vagy a saját, vagy valamelyik ismerősüknek címezve ott helyben lebélyegeztettek és magukkal hoztak. Így azután ennek a szerencsés ötletnek köszönhető, hogy Jeruzsálemből közvetlen a Gerlével szállított lap is előfordulhat a gyűjteményeinkben. (6. ábra)

Nem sokkal volt szerencsésebb a helyzet Athénben sem, ahol szintén nem készült el a Magyarországra címzett posta a „Gerle 13" elindulása idejére. Ez szintén megkapta — de most már francia és görög nyelven — az igazoló bélyegzést, hogy a „Gerle 13" csatlakozását elkéste (7. ábra). Itt egy 27×87 mm-es, tégla alakú, kétnyelvű bélyegzőt alkalmazott a görög posta: „Remis a la poste apres le depart de l'avion Gerle 13" francia és azonos értelmű görög szöveggel. Athéni feladással ugyancsak ismeretesek lapok, melyeket Bisits és Bánhidi a jeruzsálemi esethez hasonlóan a maguk pénzéből vásároltak és hoztak haza. Ezeket azután Budapesten szabályosan érkeztették.

Szerencsére Rómában már szabályosan működött a posta és az elhozandó anyag időre elkészült (8. ábra).

Az athéni lemaradt lapokon gyakran szerepel a görög posta piros színű alkalmi légiposta bélyegzője. A Magyarországra később visszakerülő lapok pedig megkapták a keret nélküli „LÉGIPOSTÁVAL ÉRKEZETT" hosszú gumibélyegzőt. Ugyanez található a Jeruzsálemben lemaradt és csak három hónap múlva Budapestre érkező küldeményeken is.

A már fent említett rombusz alakú indítási és a Millenniumi emlékművet ábrázoló érkezési bélyegzőn kívül számos lapot díszít egy, a „Filatéliai Kurir" által alkalmi bélyegnek nevezett színes vignetta, középen a Földközi-tenger térképe, rajta a tervezett útvonal, felette a repülő „Gerle 13". Egyik oldalon nyomtatott D-alakú keretben „BISITS—BÁNHIDI" neve áll, a másik oldalon ugyanígy „HA-AAL GERLE" olvasható, az egészet pedig magyar és angol nyelven felirat keretezi: ELSŐ MAGYAR FÖLDKÖZI-TENGERI KÖRREPÜLÉS. A postai lapokra a „Filatéliai Kurir"-nál elő is lehetett fizetni és a jelek szerint csak ezek a lapok kapták meg a különleges „alkalmi bélyeg"-eket. (1-2. ábra)

A küldemények darabszámáról a Filatéliai Kurir 1933. évi III. számában adatokat is közöl. Ezek szerint Budapestről összesen 618 db, magyar bérmentesítéssel és az alkalmi indítási bélyegzővel ellátott lapot vitt a gép magával, míg külföldi bérmentesítéssel és alkalmi érkezési bélyegzővel 1002 db küldeményt említ. Hogy ezek a számok mennyiben fedik a valóságot, ez még további kutatási téma lehet. T. i. ebben a mennyiségben nem lehetett benne a Jeruzsálemben lemaradt lapok száma, mivel az idézett lap III. száma 1933. áprilisi dátummal jelent meg, és a lemaradt jeruzsálemi küldemény csak 1933. jún. 24-én érkezett meg Budapestre. Ezeken nem szerepel a 8. ábrán lát-

ható millenniumi emlékbélyegző, csak a már egyszer említett „LÉGIPOSTÁVAL ÉRKEZETT" hosszú gumibélyegző.

A két pilóta a felkészülés idején kettéosztotta a teendőket. Bisits feladata volt az adminisztráció, utlevelek, vízumok, be-, ill. átrepülési engedélyek megszerzése, az anyagi feltételek megteremtése. Bánhidi a gép műszaki és navigációs előkészítését vállalta magára. Minden elképzelhető helyet az üzemanyagtartályok foglaltak le. Ő szerezte be a szükséges térképanyagot, ami szintén nem volt könnyű feladat abban az időben. Ugyancsak ő tervezte meg a leendő útvonalat, valamint az egyes repülőterek közötti távolságok és a „Gerle 13" teljesítőképességének figyelembevételével a várható repülési időt és ellátta a tucatnyi, fel nem sorolható egyéb feladatot.

A Gerle kétkormányos volt, így az út folyamán felváltva vezethettek. Míg egyikük vezetett, a másik pihent, vagy szükség szerint a navigációban segített. A hosszú repülőút izgalmas kalandokban bővelkedett. Bánhidi repülési naplója szerint sportrepülései folyamán átlagban minden háromezer repült kilométerre jut egy kényszerleszállás. Ezek a kényszerleszállások a „Gerle 13" Földközi-tengeri útja alkalmával is bekövetkeztek és semmiféle balesettel vagy gépsérüléssel nem jártak, mint ahogy Bánhidi sok más kényszerleszállása is mindig hibátlanul zajlott le. Az út történetét Bánhidi megírta és a Franklin-társulat a Cholnoky professzor szerkesztette földrajzi könyvsorozatban ki is adta. Sajnos a könyvet ma már csak antikváriumokban lehet nagy ritkán megtalálni.

Hazaérkezésüket tomboló lelkesedés, véget nem érő ünneplés fogadta. Világra szóló teljesítmény volt ez akkor és abban az időben, a szakirodalom az egész világon megemlékezett róla. Ez a kiváló teljesítmény teszi a „Gerle 13" postáját olyan megbecsültté a nagyar légiposta-gyűjtők táborában.

Sajnos a „Gerle 13" nem részesült ilyen megbecsülésben. Bár a háborút épen átvészelte a budaőrsi repülőtér sporthangárában, a háború után újból megindult sportrepülés emberei — ki tudja miért — megsemmisítették. Bánhidit a repüléstől áthelyezték egy autóipari tervezőintézetbe, innen ment nyugdíjba, mint szabványellenőr.

Hálátlan maradt a posta is a „Gerlével" szemben. A „75 éves motoros repülés" magyar bélyegsorozatában egyetlen magyar gép sem szerepel. A „Gerle" kategóriáját a sorozatban az angol Molisson-házaspár „Moth"-gépe képviseli. Pedig ez a gép sem jobb, sem nagyobb teljesítményű nem volt a Gerlénél.

A „Gerlé"-hez a postát még valami fűzi: Bánhidi az 1937-ben ugyancsak Gerlével Dél-Amerika őserdei felett végzett 15 000 km-es, kalandokban bővelkedő repülőélményeiről a Postás Sportrepülő Egyesület javára előadásokat tartott országszerte. Ezeknek az előadásoknak a bevételéből vásárolta meg a Postás Sportrepülő Egyesület az első gépét: egy Ausztriában épült Gerlét. Ezek után érthetetlen, hogy a „Gerle" nem szerepelt egyetlen magyar bélyegen sem.

A Molisson-házaspár, amikor a „Gerle" Földközitengeri repülése után Budapesten is megfordult, nem mulasztotta el, hogy meg ne csodálja a magyar tervezésű és építésű gépet.

Végezetül köszönetet kell mondanom Bánhidi Antalnak, aki készséggel elevenítette fel a nevezetes úttal kapcsolatos emlékeit és minden vonatkozásban segítségemre volt.

FORRÁSMUNKÁK:

„Filatéliai Kurir" 1933-as évfolyam.
„Donaupost" 1933-as évf.
Bánhidi Antal: A „Gerle 13" útja.

Corinphila árverés

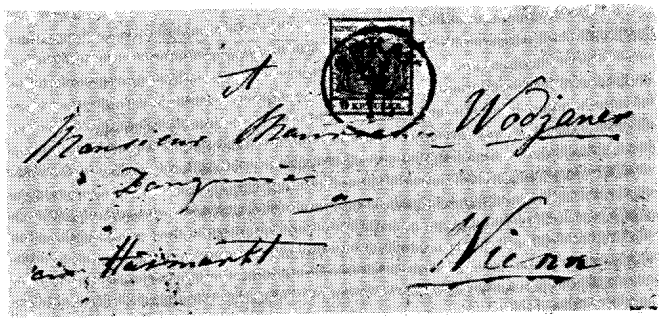
A múlt év október 28-án ismét érdekes magyar vonatkozású különleges gyűjteményt árverezett a svájci Corinphila cég. Az 1981/1. számban már beszámoltunk hasonló árverésről. Ezt a szolgálatunkat olvasóink érdeklődéssel fogadták. Reméljük, hogy ezzel a közléssel is hasznos tájékoztatást adunk az osztrák posta Magyarországon témát gyűjtő olvasóinknak. Felhívjuk a figyelmet a relatív pontértékek árainak alakulására és arra, hogy azonos bélyegen, azonos bélyegzések milyen árváltozásokon mennek át a minőségtől és attól függően, hogy egyedülálló bélyegről, levéldarabról, vagy teljes levélről van-e szó.

Az első rovatban a bélyegek leírását és az objektum Ryan és Müller pontértékét adjuk. A két számoszlopból az első a svájci frankban kifejezett kikiáltási árat, a második az elért árat adja. Ez utóbbi összeghez még hozzá kell adni 10% cégjutalékot.

Az alkalmazott rövidítések

bgz = bélyegzés	R = Ryan pont
ldb = levéldarab	M = Müller pont
lev. = levél	F = Ferchenbauer pont (schilling)
ovál = ovális	
neg. = negatív	kp = kézi papír
bérm. = bérmentesítés	gp = géppapír
ajl = ajánlott	kieg. = kiegeszítő

1850,	1 kr sárga, gp hármas csík ldb THUROCZSZENTMÁRTON bgz	500,—	950,—
	6 kr barna négyes csík ERLAU bgz	350,—	520,—
	9 kr III. típ. kp TOKAY bgz tokaji átütéssel, lev. (1. ábra)	6000,—	19 000,—
	1 kr + 2 kr + 6 kr színes bérm. mind kp ESSEG bgz F:55 000 (2. ábra)	1500,—	3200,—
	9 kr Gollubincze bgz ldb R:100 M:200	200,—	420,—
	9 kr Beschka bgz ldb R:90, M:125	75,—	80,—
	6 kr Beschka párban ldb. M:125 + 125	200,—	320,—
	6 kr Pancsova négyszögbgz. M:300	300,—	350,—
	6 kr kp Peterwardein netto bgz ldb R:R, M:2000 (4/a ábra)	2500,—	6000,—
	6 kr Fiume Recommendirt bgz ldb M:1275	500,—	800,—
	6 kr kp Fiume Recommendirt bgz.	400,—	440,—
	6 kr Karlstadt vonalbgz. lev. M:340	300,—	700,—
	15 kr Towarnik bgz ldb R:300	150,—	170,—
	9 kr Csíkmartonfalva neg bgz ldb R:900 M:2000	2000,—	2400,—
	3 kr + 6 kr Csíkmartonfalva neg. bgz lev.	2500,—	4000,—
	6 kr Déva kelettel bgz R:700 M:150	150,—	460,—
	3 kr kp Fogaras neg. bgz lev. R:700 M:3000	2500,—	2900,—
	3 kr + 6 kr Nagykend lev. R:500+500 M:125 + 125	350,—	380,—

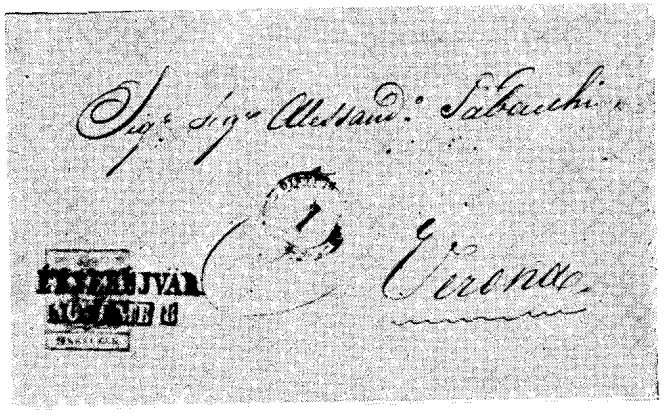

1. ábra

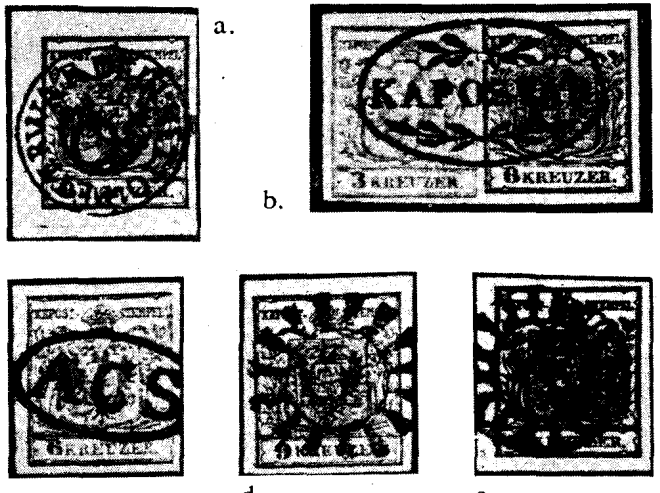
2. ábra

6 kr kp Szamosújvár neg. bgz R:R M:800	250,—	250,—
6 kr + 2 kr + 1 kr színes bérm. ldb Szamosújvár neg. bgz M:800	500,—	1000,—
6 kr Szamosújvár neg. bgz. lev. M:800	350,—	1700,—
9 kr I. típ. kp Szamosújvár neg. bgz lev. M:800	1500,—	3600,—
6 kr III. típ. kp Ács ovál bgz R:700 M:1200 (4/c ábra)	1000,—	1400,—
6 kr ívszéllel D. Földvár ovál bgz ldb R:400 M:240	200,—	320,—

3. ábra

6 kr D. Földvár ovál bgz lev. előoldal	350,—	400,—
9 kr Érsekújvár vonal-bgz + neg. kieg. bgz lev. R:80 M:200 (3. ábra)	350,—	900,—
6 kr Érsek-Újvár bgz. dátummal lev. R:80 M:180	200,—	250,—
3 kr párban Gr. Hoeflein dátummal vonal-bgz lev. R:100 M:120	200,—	560,—
3 kr + 6 kr kp ldb Kaposvár ovál bgz R:900 M:680 (4/6 ábra)	750,—	1000,—
3 kr + 6 kr kp ldb Kaposvár ovál bgz	500,—	520,—
6 kr + 3 kr kp lev Kaposvár ovál bgz	1000,—	2000,—
9 kr Kerepes bgz lev R:200 M:80	150,—	340,—
9 kr I. típ. kp Nagybánya némabgz R:RR M:5250 (4/d ábra)	3000,—	3400,—
6 kr I. típ. kp N. Dorog ovál bgz lev :R M:250	200,—	240,—
9 kr I. típ. N. Dorog ovál bgz lev	400,—	600,—
3 kr négyszög bgz Neutra dátummal lev M:170	250,—	380,—
6 kr négyszög bgz Neutra dátummal lev	250,—	400,—
2 kr szürkésfekete első nyomat Pest néma bgz R:600 M:1050	350,—	400,—
3 kr Pest néma bgz ldb	350,—	580,—
9 kr III. típ. gp Pest néma bgz M:2 × 1200 (4/e ábra)	1500,—	1600,—

4. ábra

1 kr Pesth Frük (Früh helyett) kalapács bgz lev R:80 M:96	350,—	1500,—
3 kr + 9 kr ldb Pesth Abend kalapács bgz M:96 + 93	200,—	270,—
3 kr I. típ. kp Alba Regia ovál bgz lev R:900 M:480	500,—	500,—
15 kr Szent Lőrincz bgz lev	250,—	380,—
6 kr Tirnau kék bgz lev R:500	350,—	550,—
3 kr Velejte bgz lev M:125	150,—	320,—
9 kr Petsh négyszögbgz Nach abgang der Post kieg bgz-vel lev M:420	300,—	800,—
6 kr Baja jún 17-i dátummal piros bgz R:700	200,—	1200,—
9 kr ajl lev Gara vonalbgz keletttel R:90 M:125	150,—	190,—
3 kr I. típ. kp Zombor négyszögbgz M:360	300,—	700,—
9 kr Zombor négyszögbgz ldb M:360	350,—	800,—
1851. kék Merkur Fiume bgz újságon	200,—	520,—
1858. 15 kr hármas csík ldb Nyitra. Zsámbokréth kék bgz R:400 + 400 M:120 + 120	400,—	460,—
1858. 1.05 kr hírlapbg. kék I. típ. Gran néma bgz R:RR M:3750	300,—	460,—
1860. 5 kr hármas csík Békés-Csaba		
2 db kék bgz R:800+800 M:70+70	200,—	950,—
5 kr 2 db Bonyhád kék bgz R:400 + 400	200,—	600,—
15 kr lev Parabuty kék bgz R:700	300,—	850,—
10 kr Szalk kék bgz lev R:900 M:800	1500,—	4200,—
Díjjegyesből kivágott 15 kr bélyegként felhasználva Sugatagh bgz lev	600,—	1900,—
1864. 10 kr Kaschau Recommendiert ovál bgz (piros) ldb	200,—	420,—
10 kr + 15 kr Kaschau Recommendiert ovál bgz (piros) ldb M:300 + 300	350,—	520,—
5 kr párban lev T. Abád-Szalók bgz R:600 M:120	250,—	340,—
1867. 5 kr Brood a. d. Kulpa bgz lev.	300,—	800,—

S. L.

A PHILATELICA egyes korábbi számai
a MABÉOSZ székházában még megvásárolhatók!

FIGYELMÉBE AJÁNLJUK

Céglyukasztásos bélyegek teljes küldeményeken

Vojtech Maxa „Perfin" katalógusa és a MABÉOSZ Parafilatéliai szakosztály perforált bélyegeket gyűjtő szakcsoportjának tevékenysége révén a perforált bélyegek gyűjtése egyre népszerűbb. A sokáig mostohán kezelt és értéktelennek minősített „lyukas" bélyegek egyes ritkább példányai ma már igen keresettek a gyűjtők körében.

Még megbecsültebbek a teljes küldeményeken lévő céglyukasztásos bélyegek. A bemutatott szállítólevelet a gyomai Kner nyomda KI jelével ellátott 60 filléres bélyeggel bérmentesítették (V. Maxa katalógusában a lyukasztás jele K 19). Ezzel egyúttal a nyomda tavalyi centenáriumára is emlékezünk.

Gyakran éppen a korabeli borítékok segíthetnek a céglyukasztások eredetének tisztázásában. Másik két ábránkon erre mutatunk példát (a borítékokon nagyítva megrajzoltuk a lyukasztást). A hal alakú lyukasztást (Var. 4) a borítékról azonosíthatóan Szál Ferenc halkereskedő (Apatin) alkalmazta, a POSNER jelzést (P 21) pedig a Posner Károly és fia tulajdonában lévő nyomda ill. kereskedés.

A bemutatott példákkal arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy a XX. századi levélanyagban időnként még előbukkannak hasonló, céglyukasztásos bélyeggel ellátott küldemények, amelyekre érdemes figyelmet fordítani.

Megjegyezzük, hogy a céglyukasztásos bélyegek nem a parafilatélia, hanem a filatélia körébe tartoznak.

(V. G.)

Index

1 *L. Surányi: The issues of Temesvár*

The author sums under this title those provisional local emergency issues up which are known by the collectors as provisionals of Temesvár. He describes the overprints both during Serbian and Rumanian occupation and tries to give a realistic relativ point valuation aswell. This is the first summarizing description of the „Bánát, Bácska" overprints in Hungarian language.

2 *Dr. M. Kamody: The beginnings of the use of stamps in Hungary*

The author describes the political and economic backgrounds of the introduction of stamps in Hungary making use of excerpts of historical documents.

3 *I. Harkányi: Perforation specialities of the „envelope-design" krajcár stamps of Hungary — Part I.*

The article — forming the first part of a longer study — describes the origin of the irregular mixed- and the double perforations, giving rich expressive illustrations and original examples as necessitated the subject.

4 *F. Nagy: The first Hungarian intercontinental airmail*

A. Bánhidi and T. Bisits were the two flyers who made a flight around the Mediterranian with their sports aircraft named „Gerle" 50 years ago. The author shows the philatelic relations of this flight and at the same time raises a monument to the memory of this big achievement.

5 *Corinphila auction*

The part of the 1850—64 material having Hungarian relations of last Octobers' auction is summarized aswell as the put up prices and the achieved results of these are given (in Swiss Francs).

Please note

Perfins and their origin

Sommaire

1 *László Surányi: Emissions de Temesvár*

Sous ce titre l'auteur fait connaitre les émissions provisoires locales que les collectionneurs connaissent sous la dénomination de provisoires de Temesvár. Il tâche de donner une évaluation réelle par points de ces timbres avec surcharges de la période d'occupation serbe et roumaine et qui complètent les données figurant dans la Monographie. Cet article donne la première description récapitulative en hongrois, des timbres avec surimpression des mots „Bánát, Bácska".

2 *Dr. Miklós Kamody: Les débuts de l'affranchissement postal au moyen de timbres en Hongrie*

L'auteur se basant sur des sources historiques présente les dessous politiques et économiques de ces débuts au moyen d'un choix d'extraits.

3 *István Harkányi: Raretés dans la dentelure de nos timbres Kreuzers avec dessin d'enveloppe — Iére partie*

Cet article est la première partie d'une étude étendue sur les différentes dentelures irrégulières, traitant également de l'orogine de la dentelure double, il est illustré de dessins et d'exemples originaux se rapportant à ce thème.

4 *Ferenc Nagy: La première poste aérienne intercontinentale hongroise*

Il y a de cela cinquante ans qu'Antal Bánhidi et Tibor Bisits, à bord d'un avion de sport „Gerle" firent le tour de la Méditerranée. L'auteur de cet article présente les rapports de ce vol au point de vue philatélique, rappelant à cette occasion cette importante performance.

5 *Vente aux enchères Corinphila*

Cet article donne un récapitulatif de la vente aux enchères qui s'est déroulée en octobre 1982, indiquant le matériel proposé, les prix de mise en vente en francs auisses et ceux atteints par les différents lots.

Nous attirons votre attention:

Timbres perforés sur lettre

Ára: 30,— Ft

Inhaltsverzeichnis

1 *L. Surányi: Die Temesvárer Ausgaben*

Der Autor fasst unter diesem Titel diejenigen provisorischen lokalen Notausgaben zusammen, die in der Sammlerwelt als Temesvárer Provisorien bekannt sind. Er beschreibt die während der serbischen sowie der rumänischen Besätzung hergestellten Überdrucke und versucht auch eine realistische relative Punktbewertung zu geben. Das ist die erste zusammenfassende Beschreibung der „Bánát, Bácska" Überdrucke in ungarischer Sprache.

2 *Dr. M. Kamody: Anfang der Frankierung mit Briefmarken in Ungarn*

Der Verfasser gibt die politischen und wirtschaftlichen Hintergründe der Einführung der Briefmarken in Ungarn bekannt mit Hilfe von Auslesen historischer Quellen.

3 *I. Harkányi: Zähnungsspezialitäten der Kreuzermarken mit Kuvertzeichnung Ungarns — I. Teil*

Der Artikel — als erster Teil einer längeren Studie — beschreibt die Geburt der unregelmässigen Mischzähnungen sowie der Doppeltzähnungen nebst reichen plastischen Illustrationen und Beispielen, wie dies ein solches Thema benötigt wird.

4 *F. Nagy: Die erste ungarische interkontinentale Flugpost*

A. Bánhidi und T. Bisits haben das Mittelmeer mit dem Sportflugzeug „Gerle" vor 50 Jahren herumgeflogen. Der Author zeigt die philatelistischen Beziehungen dieser grossen Leistung.

5 *Corinphila Auktion*

Der ungarische Beziehungen habende Anteil des 1850—64 Materials der Oktober Auktion 1982 wird zusammengefasst nebst Angabe der Versteigerungspreise sowie der erzielten Resultate (in Schweizer Franken).

Bitte beachten Sie

Mit Perforation gelochte Marken und deren Ursprung

СОДЕРЖАНИЕ

1 *Ласло Шурани: Темешварские выпуски марок*

Автор публикует под общим заглавием временные местные провизорные выпуски, известные среди филателистов „провизорий города Темешвара". Кроме описания монографии надпечаток, возникщих во время сербской а также оккупации, он попытается дать реальную релятивную оценку марок по баллам. Это является первым сводным описанием на венгерском языке марок с надпечаткой „Банат, Бачка".

2 *Д-р Миклош Камоди: Начало франкировки марками в Венгрии*

Автор, пользуясь историческими источниками на наглядных примерах показывает политический и экономический фон ведения марок в Венгрии.

3 *Иштван Харкани: Особенности зубцовки крейцеровых марок, изображающих конверт I. часть*

В статье, являющейся первой частю большего очерка, обсуждается вопрос о возникновении нерегулярных смешанных зубцовок, с многими наглядными иллюстрациями, и оригинальными образцами, с подобающей к теме подробностью.

4 *Ференц Надь: Первая венгерская интерконтинентальная авиапочта*

50 лет назад облетели Средиземное море Антал Банхили и Тибор Бишич на спортивном самолёте „Герле". Автор представляет филателистические отношения этого пути, воздвигая одновременно памятник этому огромному достижению.

5 *Аукцион Коринфила*

В обзоре, проведенного в октябре 1982. г. аукциона публикуются материалы 1850—1864 гг. касающиеся венгерских тем, указывая ориентировочные и продажные цены в швейцарских франах.

Предлагаем для вашего внимания

Перфорированные марки на почтовых отправлениях.

ISSN 0 324—4806

Eng. szám: III/SZI213/1976.

1000 — 83.0314 Ságvári Nyomda, Budapest